

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

факультет політичних наук

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра соціології та політології

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ»

Завідувач кафедри соціології та
політології

Л.В.Броннікова

“ 06 ” лютого 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 052 «Політологія»

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Виконав: студент VI курсу, групи 631м
Фарисей Валерій Анатолійович

Керівник: к. політ. н., доцент (б.в.з.)
Лушагіна Тетяна Вікторівна

Рецензент: доктор історичних наук, професор
Тригуб Олександр Петрович

Миколаїв – 2023 рік

ПЛАН

ВСТУП

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ЯК ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Історія волонтерського руху в Україні

1.2. Поняття та сутність волонтерського руху

1.3. Основні засоби та способи волонтерської допомоги

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ СФЕРИ ВЗАЄМОДІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1. Взаємодій волонтерських організацій з органами влади у медичній сфері

2.2. Взаємодія волонтерських організацій із органами влади у соціальній сфері

2.3. Співпраця волонтерських організацій та органів державної влади у
питаннях пошуку зниклих безвісти та роботі зі звільнення полонених

РОЗДІЛ 3

СПІВПРАЦЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

3.1. Політика співпраці волонтерського руху з органами публічної влади

3.2. Роль волонтерського руху у розвитку громадянського суспільства

3.3. Ризики діяльності волонтерського руху під час війни в Україні

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні Україна переживає складні перетворення, які залежать від демократичної та злагодженої роботи органів державної влади, регіональних громад та населення. Держава має створювати належні соціальні умови для своїх громадян, гарантувати їм безпеку і водночас через органи місцевого самоврядування надавати громадянам інструменти для самостійного вирішення проблем. У період військових конфліктів система соціального захисту країни не завжди має достатні можливості для захисту всіх верств населення, тому на допомогу приходять волонтерський рух.

У сучасних умовах проблема волонтерства набуває особливої ваги та значення. Волонтери стали однією з найвпливовіших інституцій сучасної України. Разом із Збройними Силами та церквою вони входять до трійки інституцій, яким українці найбільше довіряють.

Актуальність нашого дослідження полягає у тому, що розвиток волонтерського руху в Україні, як і в усьому світі, є важливим з різних причин. Перш за все, як свідчить багаторічний досвід діяльності волонтерів, це ефективний спосіб вирішення складних проблем особистості, суспільства та довкілля, які часто виникають на ґрунті незацікавленості держави у громадськості. По-друге, волонтерство привносить у соціальну сферу нові, зазвичай креативні та сміливі ідеї для вирішення найгостріших і найскладніших проблем. Тому навіть, здавалося б, безвихідні ситуації знаходять своє рішення завдяки волонтерству. По-третє, волонтерство – це спосіб, за допомогою якого кожен член суспільства може брати участь у покращенні якості життя.

Стан наукової розробки теми дослідження. Останніми роками до проблем діяльності волонтерських організацій у нашій державі зверталася низка вчених (О. В. Безпалько, І. С. Зверева, Н. О. Заверико, Г. Р. Лактіонова, Т. Л. Лях, Л. І. Міщик, С. Л. Пальчевський, В. С. Петрович, Ю. Р. Поліщук та ін.).

Питання форм і напрямів співпраці громадських об'єднань, зокрема волонтерських організацій, з органами виконавчої влади ставали предметом дослідження в наукових працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Л. В. Ковалю, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, Р. С. Мельника, С. Рябов, Д. Сай, І. Ступак, Я. Тинченко та ін. Проте, на сьогодні не достатньо було систематизовано основні форми взаємодії волонтерів із владою та громадянським суспільством під час війни в Україні.

Метою роботи є розкриття особливостей волонтерського руху як форми взаємодії влади і громадянського суспільства під час війни в Україні.

Досягнення мети здійснювалось шляхом вирішення наступних **завдань**:

- розкрити теоретичні аспекти волонтерського руху як форми взаємодії влади і громадянського суспільства;
- охарактеризувати основні напрямки діяльності волонтерського руху під час війни в Україні;
- показати особливості взаємодії волонтерського руху з органами державної влади;
- визначити роль волонтерського руху у розвитку громадянського суспільства;
- розкрити ризики діяльності волонтерського руху під час війни в Україні;
- надати висновки та практичні рекомендації дослідження.

Об'єктом дослідження роботи виступають взаємодія влади і громадянського суспільства в Україні.

Предмет дослідження є волонтерський рух як форма взаємодії влади і громадянського суспільства під час війни в Україні.

Методи дослідження були обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження. У роботі застосовувалися загальнонаукові методи пізнання (системний, функціональний та ін.) і спеціальні методи (формально-догматичний та ін.).

Історичний метод в поєднанні із логічним послужив методологічною основою для розгляду історії волонтерського руху в Україні.

Системно-структурний метод був використаний в роботі для дослідження основних засобів та способів волонтерської допомоги.

Формально-догматичний був застосований при дослідженні поняття та сутності волонтерського руху.

Порівняльно-правовий метод використовувався при дослідженні особливостей медичної допомоги постраждалим від бойових дій, оснащення шпиталів та лікарень в Україні та світі.

З метою поглибленого дослідження, пізнання і вивчення питання «Волонтерський рух як форма взаємодії влади і громадянського суспільства під час війни в Україні» було використано зазначені методи у сукупності.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше розглядається волонтерство в контексті співпраці із органами державної влади, як форма прояву громадянського суспільства; у процесі дослідження систематизовано наукові розвідки щодо вивчення розвитку волонтерства в Україні; представлено визначення поняття «українське волонтерство»; удосконалено теоретичні положення щодо місії волонтерства та співпраці із органами влади; дістав подальшого розвитку процес інституціоналізації волонтерства в Україні.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в тому, що основні положення кваліфікаційної роботи можуть бути використані науково-педагогічними колективами при розробці та викладанні курсів «Політологія», «Загальна терія політики», «Державне управління і місцеве самоврядування».

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть стати у нагоді для розробки програм співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування з волонтерами.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були висвітлені на XXV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Могилянські читання – 2022: Досвід та тенденції розвитку суспільства в

Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (Миколаїв, 2022).

За **структурою** робота складається зі вступу, трьох основних розділів, що взаємопов'язані між собою, які розподілені на дев'ять підрозділів, висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складається з 86 сторінок. Основний текст роботи викладено на 75 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ЯК ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Історія волонтерського руху в Україні

За 30 років незалежності в Україні сформувалася безліч організацій та фондів для вирішення гостро соціальних проблем. Силами волонтерів надається значна підтримка людям, яким, крім волонтерів, ніхто допомогти не може. Але в цілому, волонтерство не набуває масового характеру. У свідомості людей не закріпилася норма волонтерства, багато хто ставиться до цього явища досить скептично. І на те є низка причин, адже багато громадських організацій створювалися з ініціативи політичних партій і відповідно діяльність їх часто зводилася до проведення одиничних акцій для піару партії. І саме ця діяльність зазвичай найбільше й висвітлювалася. Громадські організації дали гарну основу для шахрайства та корупційних схем, породивши сотні псевдо-волонтерських організацій. А в поєднанні з патерналістськими настроями, що залишилися від часів СРСР, ідеєю про те, що про нужденних повинно дбати держава, а не пересічні громадяни, це ще більше відштовхнуло людей від волонтерства [72].

Роком зародження волонтерського руху у світі вважається 1859 рік, коли французький письменник і журналіст Анрі Дюнан, вражений кривавими картинами війни, запропонував ідею створення Червоного Хреста як організації, яка працював би на громадських засадах та надавав першу допомогу пораненим бійцям. Проте роздача милостині бідним вважається першою формою благодійності, і письмові згадки про це можна знайти навіть у творах Гомера. Пізніше милосердя стає релігійною нормою. Милосердя є частиною моралі всіх світових релігій. Слід зазначити, що благодійність і милосердя – не одне і те ж. Милосердя може бути без милосердя, але воно може здійснюватися через турботу про особистий гріх (спокута), а також як

масова реакція наслідування (мода любові). Витоки меценатства сягають I століття до нашої ери. і пов'язаний з римським державним чиновником часів імператора Августа Гая Цілнія Мецената. Він відомий тим, що був покровителем поетів Вергілія та Горація. З часом його ім'я стало терміном, що означав підтримку науки, культури та мистецтва. Термін «філантропія» народився у французькій літературі XVIII століття, що в перекладі з грецької буквально означало «благодійність» і трактувалося як синонім благодійності з громадським акцентом. Тобто він став результатом Французької революції та одним із традиційних атрибутів буржуазного суспільства [34, с. 33].

Волонтерський рух фактично виник у середині XIX століття (1859 р.). Проте суспільним явищем волонтерство стало лише у найкривавішому XX столітті. Після Першої світової війни у Франції був здійснений один із перших великих волонтерських проектів за участю французької та німецької молоді, в рамках якого вони відбудовували зруйновані війною ферми в місцях найзапекліших боїв між німецькими та французькими військами. Приблизно в цей час під егідою ЮНЕСКО було створено Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS) у Парижі [45].

Міжнародний день волонтера був заснований 5 грудня 1985 року. Тоді Генеральна Асамблея ООН закликала уряди сприяти поширенню інформації про роботу волонтерів, щоб залучати до волонтерського руху все більше людей з різних сфер діяльності [45].

Ще однією важливою віхою в оформленні статусу волонтерського руху став 1990 рік. 14 вересня 1990 р. була на XI. Всесвітня конференція Міжнародної асоціації волонтерів у Парижі прийняла Загальну декларацію про волонтерство. У Декларації підкреслювалося, що волонтерство – це добровільний вибір, який відображає особисті погляди та ставлення; активну участь у громадському житті суспільства і проявляється в громадській діяльності в рамках різних об'єднань. У ньому проголошуються головні принципи руху, зокрема принцип персонального чи організованого обслуговування, а також принцип перетворення волонтерства на стимул для

особистого розвитку, здобуття нових знань і навичок. Участь у волонтерській діяльності не має релігійних, расових, статевих, вікових і навіть політичних обмежень [45].

За даними соціологічного дослідження Інституту Геллапа, проведеного в 2008 році, 65% населення планети бере участь у волонтерській діяльності. Звичайно, залучення громадян до волонтерського руху в різних країнах є різним. Рівень розвитку волонтерства в країні – це рівень розвитку в ньому громадянського суспільства як сфери суспільних відносин [73, с. 160].

Наприклад, в Ірландії майже 33% волонтерів; 19% дорослого населення Франції бере участь у волонтерській діяльності. У Німеччині кожен третій німець (22 млн осіб) є волонтером і працює в волонтерських організаціях. Майже 4 мільйони людей є волонтерами в Південній Кореї. В Японії 26% громадян мають досвід волонтерства. Але лідерами за кількістю волонтерів у світі є США (60% – жінки і 55% – чоловіки), Норвегія (57%), Люксембург (55%) і Камерун (53%) [73].

Відносини між волонтером і організацією, яка його приймає, регулюються договорами, які чітко визначають умови, характер і зміст роботи. Хоча волонтерство є добровільним, воно не виключає відповідальності [47, с. 140].

У країнах із сильними традиціями волонтерства (Велика Британія, Німеччина) волонтерська діяльність і самі волонтери захищені законом. Країни Центрально-Східної Європи також зробили крок від офіційного визнання волонтерства до створення правових умов для його існування та подальшого розвитку. Такі закони прийняті в Хорватії, Чехії, Угорщині, Італії, Латвії, Литві, Люксембурзі, Македонії, Польщі, Португалії, Румунії, Іспанії [20, с. 13].

Далі розглянемо історію волонтерського руху на Україні. Волонтерський рух в Україні розвивається з часів незалежності нашої країни, але новий поштовх він отримав лише після «революції гідності» 2013-2014 років. Оскільки сучасний стан волонтерства кількісно та якісно принципово

відрізняється від недавнього минулого, дослідження нових особливостей волонтерського руху вважається актуальним для політології. Ще однією причиною актуальності зазначеної теми є феноменально високий ступінь впливу волонтерської спільноти на прийняття рішень державними органами. Тому волонтерський рух впливає на формування сучасної політичної ситуації в країні. Тому цікавими є причини, що призвели до стрімкого поширення волонтерства, а також характерні переваги та труднощі, з якими стикаються представники згаданої соціальної групи. Все це робить дослідження сучасного волонтерського руху в контексті розвитку громадянського суспільства надзвичайно актуальним у нашій країні [20].

Одним із найважливіших факторів недостатньої вивченості українського волонтерства є відносна своєчасність його активного розвитку на відміну від інших країн світу.

Як уже зазначалося, після «революції гідності» розпочався якісно новий етап у розвитку волонтерського руху. Досі волонтери в Україні були зосереджені переважно на сфері спорту, що пояснюється проведенням у нашій країні молодіжного Чемпіонату Європи з футболу Євро-2009, та на медичних аспектах, що є причиною постійних проблем із фінансуванням з боку стан. поле. Один із перших структурованих проєктів медичним волонтерством можна назвати ініціативу «Таблетки», яка юридично була заснована у 2011 році, хоча насправді вона діяла раніше [27, с. 3].

На нашу думку, активізація волонтерського руху після подій 2013-2014 років була зумовлена кількома причинами. Україна вперше за часи незалежності стикається з проблемою забезпечення армії через тривалі військові дії на сході країни та підтримку внутрішньо переміщених осіб, які стали жертвами цієї війни. Виявилось, що держава не може вирішити ці дві найгостріші проблеми українського суспільства. Лише згодом влада відносно, та й то не в повному обсязі, налагодила постачання армії. Станом на весну 2015 року волонтери продовжують стовідсотково забезпечувати добровольчі військові формування та частково підтримувати регулярну армію. Мова йде

не лише про закупівлю волонтерами необхідного обладнання, продуктів харчування та зброї, а й про доставку всіх вантажів на передову, вивезення поранених і тіл загиблих, а також про гуманітарні місії, напр. виїзди на окуповані території та в зону фактичних бойових дій для доставки продовольства та медикаментів мирному населенню. Свою роль в активізації волонтерства відіграло також усвідомлення важливості самосвідомості, особистої відповідальності за те, що відбувається в державі та почуття патріотизму з боку громадян України, хоча останнє присутнє не у всіх волонтерів.

Так, з початком збройного конфлікту на сході, Україна опиняється в катастрофічний стан. Проводиться мобілізація, але в держави недостатньо ресурсів, щоб утримувати та забезпечувати армію. Починається приплив біженців із зони бойових дій, про які нема кому подбати (в одному лише Харкові це вже понад 500000 переселенців). Люди, що залишилися в зоні військового конфлікту, так само не забезпечуються повною мірою. Причин тому багато, це і безлад у державному апараті, і катастрофічний стан армії, та багато іншого [64, с. 148].

Бачачи плачевність ситуації, на допомогу відгукнулося велике кількість людей, які за своєю ініціативою почали надавати допомогу армії, одягаючи та споряджаючи її, зайнялися відправленням гуманітарної допомоги постраждалим від збройного конфлікту, вивезенням людей із зони бойових дій, допомогою вимушеним переселенцям [14].

Цей час по праву вважатиметься переломним в історії розвитку волонтерства в Україні. Волонтерський рух, організований «знизу», визнаний представниками міжнародних організацій зразковим, швидко згрупувався до низки організацій, деякі з яких охоплюють всю Україну. Таким чином, з'являється, наприклад, «HelpArmy». Серед організацій, які займаються підтримкою людей, що залишилися в зоні бойових дій, можна відзначити «Донбас SOS». Для вирішення місцевих проблем у різних містах формуються власні волонтерські організації. Для підтримки вимушених переселенців у

Харкові зібралася «Станція Харків», яка надає широкий спектр допомоги нужденним, починаючи від надання предметів першої потреби, закінчуючи знаходженням житла, навчанням та працевлаштуванням. Для допомоги бійцям, які проїжджають транзитом через Харків, і військовим, що просто потребує, працює «Південний піст». Слід зазначити, що багато людей з цих організацій працюють там на постійній основі, часто повний робочий день, а іноді й більше [17].

Очевидно, що такі зміни в суспільстві не могли не вплинути на державний апарат, оскільки виникла об'єктивна необхідність перегляду законодавчої бази щодо волонтерської діяльності. Поправки до «Закону про волонтерську діяльність» було внесено 30 березня 2015 року, хоча деякі їхні пункти виявилися досить сумнівними. На думку багатьох експертів, вони відкривають більше можливостей для шахраїв. Деякі закони та поправки випускаються сирими, без відпрацьованих схем їх реалізації, таким чином, безліч людей несправедливо втратили допомогу [61].

У державний апарат було прийнято представників волонтерського руху, які можуть активно виступати, вказувати на проблеми, але вплинути прийняття рішень, вони найчастіше що неспроможні, присутні вони там, власне, формально. На розвиток волонтерства виділяються гроші, але контролюють їх чиновники та ефективність їх використання є дуже сумнівною.

Реальність та суттєвість допомоги волонтерів знайшло своє відображення у доповненні до Закону України від 02.09.2013 р. № 1668 – VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо деяких питань оподаткування благодійної допомоги» та пункту 2-1 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації». Міністерство фінансів України затвердило «Порядок формування та ведення реєстру волонтерів АТО» [27].

Цікаво, що попри існування великої кількості волонтерських організацій, найдієвіші з яких: «Крила Фенікса», «Армія SOS», «Підтримаємо

Армію України», «Волонтерська сотня», «Повернись живим», всеукраїнський громадський центр «Волонтер» тощо, більшість людей (67%) займається волонтерством самостійно [26].

Змінилися й соціально-демографічні характеристики волонтерів. Якщо ще рік тому волонтерами були переважно молоді жінки, то сьогодні маємо таку статистику. Розподіл за статтю: чоловіки – 46%, жінки – 54%. Розподіл волонтерів за статтю та віком:

- чоловіки 16-35 років – 19%;
- чоловіки 36-55 років – 18%;
- чоловіки старше 56 років – 9%;
- жінки 16-35 років – 20%;
- жінки 36-55 років – 16%;
- жінки старше 55 років – 17% [5, с.139].

Отже, є значна різниця в кількості волонтерів серед чоловіків та жінок лише у старшій віковій категорії. Слід зазначити, що в цьому дослідженні брали участь лише респонденти віком від 16 років, але ми знаємо, що протягом останнього року діти також активно залучалися до волонтерства (благодійні ярмарки із саморобок, збір коштів, написання листів та малюнків солдатам) зі словами підтримки і подяки...). На жаль, статистики по цій віковій категорії не існує, а це могло бути предметом окремого дослідження. Якщо розглядати волонтерську діяльність по регіонах, то виявляється, що мешканці Центрального (24%) та Західного (23%) регіонів України є більш активними [17].

Більше половини волонтерів мають вищу освіту – 53%. 43% волонтерів належать до середнього класу. Більшість волонтерів (62%) впевнені, що вони активно впливають на суспільство і без їх участі не могли б відбутися політичні зміни минулого року. Більш оптимістично налаштований Захід – 70%, Схід – більш песимістично – 41%. 81% волонтерів вважають волонтерський рух обов'язковою складовою громадянського суспільства, і

вже традиційно – на Заході та Півночі таких більшість – 65%, а на Сході – лише 45% [17].

Дуже важливим в дослідженні було запитання про ставлення волонтерів до Закону України «Про волонтерську діяльність». І виявилось, що 88% волонтерів взагалі нічого не чули про закон. Серед тих, хто знав про закон (10%), більшість – 61% вважають, що він позитивно впливає на розвиток волонтерської діяльності, 21% – вважає, що він ніяк не впливає. Волонтери з великим досвідом роботи, які можуть виступити в цьому питанні в якості експертів, говорять про недосконалість самого закону, який писався під Євро-2012 і не зовсім працює в сьогоденних умовах війни [16].

Для більшості волонтерів йдеться як про задоволення особистої, індивідуальної потреби людини бути корисною іншій людині, так і з прагненням вирішити свої власні проблеми як матеріального, так і психологічного характеру. Тобто це потреба людини подолати соціальну виключеність, стати комусь потрібною, корисною, знайти якусь опору для себе та позбутися відчуття самотності та неповноцінності життя.

Специфіка всіх організацій, що виникають у рамках соціальних рухів у тому, що вони створюються самими громадянами, існують автономно від держави, свою діяльність здійснюють у рамках чинних законів. Об'єднання громадян виникають спонтанно у зв'язку з виникненням будь-якої проблемної ситуації. Частина об'єднань з часом може припинити діяльність, частина організацій стає постійно діючими, авторитетними та ефективними захисниками інтересів громадян.

Усі громадські об'єднання умовно можна поділити на організації само-чи взаємодопомоги та організації, які надають допомогу населенню. Організації у процесі розвитку на різних етапах проходять всі етапи зростання: створення команди, зростання компетентності, стадії «зрілості». Некомерційні організації можуть залежати від фінансової допомоги інших чи нейтральні.

В Україні запустили офіційну платформу гуманітарної допомоги для об'єднання волонтерських та державних ініціатив. «СпівДія» є ініціативою

волонтерів та органів державної влади, яка гарантує безпеку як надавачам, так і одержувачам допомоги. Волонтерське об'єднання «СпівДія» координується за підтримки Офісу Президента України спільно з Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, Міністерством розвитку громад та територій України, Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством молоді та спорту України. Створення платформи ініційовано волонтерами разом із Координаційним штабом з гуманітарних і соціальних питань для ефективно організації допомоги населенню. На базі зазначеної платформи відбувається взаємодія фізичних осіб, волонтерських організацій та фондів. Верифіковані волонтери в режимі реального часу допомагають громадянам – збирають інформацію щодо потреб та наявних ресурсів, оперативно відправляють гуманітарну допомогу та медичні засоби тим, хто цього потребує найбільше. А саме: населенню та волонтерам, установам, що приймають вимушено переміщених осіб, шелтерам [7].

Підсумовуючи зазначимо, що розвиток волонтерського руху є ознакою розвитку громадянського суспільства, зростання рівня свідомості громадян. Водночас, державний апарат не здатний належним чином оперативно реагувати на запити суспільства і залишається позаду, ініціативи «знизу» не дуже цікавлять чиновників. Волонтери в цей час існують і розвиваються осторонь держави, але в щільному взаємозв'язку з міжнародними організаціями, які до них звертаються за допомогою. Спільно з ними зараз реалізується безліч програм у різних сферах. Місцеві волонтери мають відомості про актуальні проблеми, контакти з нужденними, налагоджені механізми роботи. І тому можуть з високою ефективністю направити будь-яку допомогу в потрібне русло [7].

Зараз необхідні серйозне доопрацювання законодавчої бази, залучення до прийняття рішень на державному рівні людей, які реально займаються волонтерством у різних напрямках, зацікавлені у вирішенні існуючих проблем та оптимізації механізмів підтримки нужденних.

1.2. Поняття та сутність волонтерського руху

Поняття «волонтерство» прийшло до нас разом зі словами «громадянське суспільство», «громадські організації», «демократія». Волонтерство – фундамент громадянського суспільства. Без участі волонтерів сьогодні неможливо уявити собі здорового та ефективного існування суспільних інститутів. Послуги волонтерів з роками стають дедалі більшим ресурсом розвитку соціальної сфери. У багатьох країнах Європи, Азії та Америки волонтерство є звичним явищем, для України – волонтерство стало по-справжньому дієвим і масовим протягом останніх 1,5 року [46, с. 210].

Аналіз останніх суспільно-політичних досліджень показує, що єдиного тлумачення терміну «волонтерство» не існує. Існує кілька підходів до визначення цього явища.

Волонтерство трактується як добровільне виконання обов'язків у наданні безоплатної соціальної допомоги, послуг, добровільного патронатства над інвалідами, хворими та людьми похилого віку, а також окремими особами та соціальними групами населення, які опинилися в складних життєвих ситуаціях. Людей, які надають безоплатну допомогу та вирішують складні життєві ситуації, називають добровільними помічниками [45].

Як зазначає українська дослідниця І. Юрченко: «Волонтерство існує суспільно корисна неоплачувана діяльність, яка є фактором формування духовних, морально-етичних, культурних, соціально-політичних та економічних цінностей і може приймати будь-які форми від традиційних установ допомоги до мобілізованої суспільно корисної праці під час криз чи стихійних лих, від проявів альтруїзму до структурованої організації волонтерського руху в міжнародному масштабі» [80, с. 527].

За словами Т. Лях, волонтерство – це неоплачувана, добровільна діяльність на благо інших. Волонтером може бути кожен, хто свідомо і самовіддано працює над допомогою людям, які її потребують. Волонтер – це людина, яка має відмінні комунікативні навички та залучає до себе людей,

розуміє проблеми інших і співчуває їм, має бажання безкорисливо допомагати у вирішенні проблем інших людей. Крім того, волонтера відрізняє ввічливість, уважність, відповідальність, відкритість по відношенню до своїх клієнтів [47, с. 143].

І. Тохтарьова вважає, що волонтерство – це спосіб акумуляції соціального капіталу, потужний інструмент соціального, культурного та економічного розвитку суспільства, який в ринкових умовах сприяє збереженню балансу в суспільних відносинах та їх гармонізації; ефективний засіб об'єднання зусиль громадянського суспільства та органів державної влади щодо вирішення ряду соціальних проблем; базисна передумова і основа діяльності більшості громадських організацій. Термін «волонтер» – у перекладі з англійської мови, означає «доброволець». Волонтерами спочатку називали тих людей, які за власним бажанням, добровільно поступали на воєнну службу у деяких європейських країнах (наприклад, у Франції, Іспанії) [73, с. 158].

За словами І. Зверевої, волонтерство – це благодійна діяльність, яка здійснюється окремими особами на некомерційних засадах, без права винагороди, без заохочення, в інтересах добробуту та процвітання громад і суспільства в цілому. Волонтер – це особа, яка добровільно надає безоплатну соціальну допомогу та послуги інвалідам, хворим та соціальним групам, які перебувають у складній життєвій ситуації [33, с. 75].

На думку Т. Лях, сам термін «волонтер» може мати різне значення для різних людей, наприклад, волонтерською діяльністю вважається здача крові, робота в політичній партії, участь у релігійних обрядах [46, с. 209].

Можна виділити такі принципи волонтерської діяльності:

- альтруїзм (передбачає готовність волонтера до діяльності, спрямованої на вирішення складної життєвої ситуації клієнтів, при цьому інтереси клієнтів висуваються на перший план);
- безкорисливість (заснована на відсутності матеріальної зацікавленості у відносинах між волонтером і клієнтом);

- гласність (полягає у відкритості волонтерської роботи для громадського контролю та обговорення, оскільки забезпечення повноти інформації про проведену волонтерську роботу сприятиме популяризації цього виду діяльності в суспільстві та перетворенню клієнта на суб'єкт соціальна робота);
- гуманізм (виражений у дотриманні прав людини, прояві доброзичливості, толерантному підході волонтера до клієнта);
- добровільність (полягає у залученні до волонтерської діяльності лише за бажанням, тобто клієнт має право відмовитися від соціальної послуги, якщо вона не відповідає його потребам);
- законність (вимагає відповідності волонтерської діяльності прийнятому законодавству – законам України «Про благодійництво та благодійні організації», «Про волонтерський рух», «Про громадські об'єднання», «Про Загальнодержавну програму сприяння молоді на 2004-2008 роки», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» та ін.);
- милосердя (пронизує весь зміст волонтерської діяльності, засноване на готовності волонтера допомагати людям через співчуття, благодійність);
- чуйність (передбачає готовність волонтера своєчасно допомогти людині, яка потребує допомоги);
- самопожертва (пріоритет інтересів клієнта у волонтерській роботі та оптимізм волонтера при вирішенні складної життєвої ситуації клієнта);
- співчуття (передбачає гуманне ставлення до клієнтів);
- партнерство (стиль взаємин, що передбачає неізоляцію один від одного діяльності спеціаліста із соціальної роботи та клієнта; шанобливе ставлення один до одного) [33].

Таким чином, особливістю волонтерства в Україні є те, що найбільшою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є учні та студенти. Це дає можливість молоді самостійно вирішувати суспільні проблеми

сьогодення. Волонтерська діяльність в Україні набуває глобального характеру і буде існувати доти, доки люди потребуватимуть тієї чи іншої допомоги.

1.3. Основні засоби та способи волонтерської допомоги

Український волонтерський рух – тема неоднозначна, а часом і суперечлива. Вона породжує беззаперечно позитивні та певні негативні явища. З останніх – зловживання волонтерським статусом (зокрема, у разі неодноразово зафіксованих спроб незаконного вивезення зброї з території проведення АТО), непрозорий облік (який здебільшого існував у перший рік війни), збір коштів на підтримку армії псевдоволонтерами, таємний продаж добровільної військової допомоги та рідкісні факти її зникнення, привласнення (особливо великої вартості) під час демобілізації, відмова військового керівництва взяти на облік надану техніку та спецзасоби волонтерами, зафіксовані факти неналежного ставлення окремих військових до допомоги, яку привозять волонтери, оприлюднення у публічних звітах та фотографіях розташування окремих військових частин та частин, наявної військової техніки, облич бійців тощо. Певна частина цих негативних явищ була характерна для початкового періоду бойових дій і згодом мінімізована, інші з'явилися пізніше [34].

Український національний добровольчий рух стрімко розвивається, об'єднує все більше громадян, залучає значні ресурси, що в свою чергу потребує законодавчого врегулювання. Їм потрібна додаткова допомога, велика кількість громадян, які б погодилися займатися волонтерською діяльністю на громадських засадах. Почавши далеко з глибокої давнини, допомагаючи нужденним, доброзичливо ставлячись до тих, хто потребує особливої уваги, враховуючи волонтерський досвід європейських країн, які відповідають цій проблемі, можна констатувати, що вона є досить актуальною в наш час.

Становлення волонтерської діяльності в Україні відбувається сьогодні за кількома напрямками:

1. Традиційний для багатьох країн західного світу обмін групами молодих добровольців, які мають на меті транслювання власної культури (історії, традицій, мови, досвіду з певних видів професійної та суспільної діяльності людини) та засвоєння аналогічно культури тієї країни, до якої за домовленістю виїжджає на певний час волонтер; надання молоді можливості навчатися і розвивати різні лінії взаємозв'язку, а також служити суспільству. Засади такої волонтерської діяльності розробляються Європейським комітетом міжурядового співробітництва в молодіжній галузі і активно застосовуються Корпусом Миру США в Україні [69].

2. Добровільна, безоплатна робота волонтерів у громадських та неприбуткових організаціях, яка спрямована на допомогу будь-яким категоріям населення у будь-якому виді діяльності, навчанні, розвитку потенціалу. Цей вид діяльності сприяє тому, що добровільні помічники мають можливість творчої та соціальної самореалізації, саморозвитку та самоствердження [69].

3. Добровільна систематична або епізодична допомога державним установам у реалізації соціальної політики: допомога навчальним (шкільним і позашкільним) закладам у навчально-виховній роботі, установам соціального захисту у роботі з молоддю з особливими потребами та людьми похилого віку [69].

4. Волонтерська діяльність як результат творчого саморозвитку, бажання навчати всіх бажаючих, бо ти сам це знаєш і вмєєш, що не завжди є професією самого волонтера-асистента [69].

5. Педагогічно спрямована вольова діяльність як засіб розвитку особистості, соціалізації та духовного становлення. Даний напрямок навчають у дитячих та молодіжних об'єднаннях, які здійснюють суспільно корисну діяльність, у різноманітних групах у центрах соціальних служб для молоді [69].

Однією з особливостей волонтерського руху, який часто стихійно розвивається в різних установах, організаціях та об'єднаннях України, є залучення до волонтерської діяльності молоді віком від 15 до 25 років. Залучення добровільних помічників до різних форм соціальної допомоги дітям, інвалідам, людям похилого віку та багатодітним сім'ям є відносно ефективним засобом вільного саморозвитку особистості в діяльності та спілкуванні як соціокультурному процесі.

Звичайно, волонтерство продовжувало функціонувати і далі, але вже в менших масштабах. Нині в Україні діє багато волонтерських організацій, більшість яких направлена на допомогу військовим, переселенцям та особам, які проживають на території військових дій. Саме 2014 рік став потужним поштовхом для формування величезної кількості волонтерських організацій, що є позитивним прикладом громадської свідомості. Проведене Інститутом Горшеніна в лютому 2016 р. опитування, показало, що найбільшою довірою в українців користуються волонтери (їм довіряє 71% населення), наступні за рівнем довіри – громадські організації (49%). На жаль, з початку подій на Майдані, волонтерство було стихійним та хаотичним явищем через незібраність та погану підготовку громадян до екстрених подій, але з кожним роком ситуація покращується [20, с. 10].

Волонтерська діяльність в Україні здійснюється шляхом:

1) надання допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах (за місцем проживання особи, у стаціонарних інтернатних установах та закладах; у реабілітаційних установах та закладах; в установах та закладах денного перебування; у територіальних центрах соціального обслуговування; в установах та закладах тимчасового або постійного перебування та в інших закладах соціальної підтримки;

2) залучення пенсіонерів, дітей та молоді до участі у волонтерській діяльності;

3) встановлення зав'язків із міжнародними волонтерськими організаціями [61].

Волонтери надають українській армії такі ресурси та послуги: медикаменти, лікування, обладнання, ремонт техніки (автомобілів, бойових машин, літаків), ремонт будівель, модернізацію озброєння (приціли, теплові камери, ПНБ тощо), постачання з за кордоном, засоби індивідуального захисту, одяг (уніформа), зимове спорядження, харчування, засоби зв'язку, фінансова підтримка, юридичний супровід, обмін полоненими [5]. Волонтери беруть активну участь в евакуації громадян із зони АТО. Ця допомога в основному спрямована на людей, які не можуть самотійно залишити територію бойових дій. В основному це літні люди або діти. Також є зоозахисники-волонтери, які беруть участь у вилученні та прилаштуванні тварин [47].

Суттєвим недоліком початкового періоду волонтерства в Україні була повна відсутність механізмів взаємодії та координації між волонтерськими організаціями та державними інституціями, що викликало хвилю обурення в суспільстві та звинувачення урядової бюрократії у зриві волонтерства. Високий авторитет волонтерів у громаді, визнання їхньої ролі в ситуаціях, коли без перебільшення йдеться про безпеку держави, змусили владу налагодити діалог із волонтерським громадським рухом. Керівники провідних волонтерських об'єднань виходили на зустрічі з українським керівництвом, деякі з них отримували відповідальні державні посади саме для того, щоб пов'язати потреби та можливості добровольчого «корпусу», що постійно зростає, з інструментами та повноваженнями силових структур [44]. Згідно з опитуваннями кількох соціологічних організацій у 2014-2016 роках, серед усіх громадських та державних інституцій люди найбільше довіряють волонтерам. Їм переважно або повністю довіряють 60-70% респондентів. Майже така ж (інколи трохи більше) довіра до церкви. Далі йде армія, добровольчі батальйони та громадські організації. Зокрема, у лютому 2016 року, за даними Інституту Горшеніна, волонтерам довіряли 71% населення, військовим і громадським організаціям – 49%, місцевій владі – 42%, поліції – 34%, Верховній Раді – 8%, Верховній Раді – 5%. % судів. Багато добровольців

отримали державні нагороди, зокрема ордени Богдана Хмельницького, княгині Ольги, «За мужність» та «За заслуги» III ступеня, медалі «Захиснику Вітчизни», «За працю і звитягу», «За врятоване життя», «За сприяння Збройним Силам України», нагородну зброю та годинники від міністерств, а також подяки, грамоти й медалі від різних військових формувань та органів місцевої влади [47].

Сьогодні до найвідоміших та найпотужніших організацій допомоги військовим належать «Народний тил», «Повернись живим», «Крила Фенікса», «Армія SOS», «Благодійний фонд Сергія Притули» та інші [17].

Народний тил – волонтерська організація, сили та ресурси якої направлені на порятунок життя та матеріальне забезпечення українських військових фронту російсько-української війни. Ціль цієї команди полягає у забезпеченні виключно передової фронту [53]. Об'єднання «Народний тил» забезпечує армію всім необхідним. Це і медицина, і одяг, камуфляж, каски, бронежилети, і тепловізори, оптичні приціли, і навіть автомобілі-позашляховики [18]. Через обсяг роботи було створено окремі підрозділи допомоги: Медицина Народного Тилу, Колеса Народного Тилу, Крила Народного Тилу, Планшети Народного [53]. В серпні 2014 року волонтери «Народного Тилу» разом з «Сестрами Перемоги» розпочали проект по перекладу французького посібника з техніки ведення бою у міських умовах. До кінця року було надруковано 500 примірників цього 245-сторінкового посібника [11]. За оцінкою експертів, опитаних Асоціацією благодійників України, за підсумками роботи в 2014 році «Народний тил» входить до числа благодійних і волонтерських організацій, які діють найбільш ефективно, публічно та прозоро [68].

Крила Фенікса – одна з провідних волонтерських організацій, які допомагають українській армії в зоні АТО [78]. Окрім допомоги на фронті, «Фенікс» також підтримує тих, хто в госпіталі. Для зняття нервової напруги хоча б на час до роботи залучаються вітчизняні військовослужбовці [26]. Організація офіційно почала роботу 4 березня 2014 року, засновником її є

український бізнесмен Юрій Бірюков. Директор фонду «Крила Фенікса» Ярослав Макаренко розповів про його створення: «Все почалося з набору волонтерів, яких на той момент держава не могла забезпечити. Ми почали організовувати підвезення з Києва, що допомогло волонтерам дістатися до 79-ї бригади в Миколаєві». Сьогодні з «Крилами Фенікса» працюють близько 100 волонтерів у різних містах України, фонд має 4 офіси в Києві. Організація створює багато проектів, спрямованих на допомогу військовим. Волонтери спочатку підраховують, скільки грошей потрібно для реалізації проекту, а потім починають збирати [49]. Благодійний фонд займається закупівлею бронезилетів, бронешоломів, рацій, броневих автомобілів, тепловізорів, засобів гігієни, одягу, далекомірів тощо [78].

До початку травня 2014 року було зібрано понад мільйон гривень, до початку червня – 2,5 мільйона, до липня – понад 5 мільйонів, до серпня 2014 року – понад 10 мільйонів, до липня 2015 року – 20 мільйонів, до лип. 2016 рік – 22,5 млн., станом на липень 2017 року – 24,9 млн. Крім того, організація отримує велику негрошову допомогу [3]. З початком війни на сході країни, як і більшість інших волонтерських організацій, «Армія SOS» допомогла тодішнім захисникам України найнеобхіднішим: одягом, засобами індивідуального захисту та продуктами харчування. Проте вже тоді власний науковий потенціал почали спрямовувати на інтелектуальні проекти зі створення БПЛА, ІТ-програмування для РЕБ та радіорозвідки тощо. Серед найвідоміших проектів «Армія SOS» – електронні карти, балістичний обчислювач та інші розробки, які увійшли до системи «Кропив» – програмно-апаратного комплексу, головною ідеєю якого є поєднання засобів розвідки, контроль і пожежне пошкодження в одне інформаційне поле. Окрім «Кропиви», на бойовому рахунку «Армії SOS» більше сорока безпілотників, створених власними руками та переданих бійцям [70].

Хочеться відзначити і волонтерські організації Тернополя, які власними руками допомагають армії. Серед них громадська організація «Схід і Захід єдині» (м. Шумськ), яка займається відправкою допомоги в зону АТО,

плетінням маскувальних сіток, збором допомоги тощо. Також варто відзначити «Жіночий батальйон» (м. Тернопіль), «Ласточки для воїнів АТО» (м. Тернопіль) та «Воля-Борщів» (м. Борщів) – організації, які готують сухий борщ, домашню випічку для армії в зоні АТО та збирають допомога. Також у Тернополі та Збаражі займаються плетінням сіток, так званих «кікіморів», якими маскують військову техніку [39].

Наразі волонтери приділяють більше часу волонтерській діяльності: за результатами тодішнього опитування лише близько 6% волонтерів приділяли такій діяльності кілька годин на тиждень, а такого варіанту, як щоденна волонтерська робота, не було. зазначено в анкеті; а в 2019 році близько 5% волонтерів займалися щоденним волонтерством і близько 11% намагалися приділяти цьому кілька годин на тиждень. Однак у 2015 році волонтери працювали набагато краще та активніше: 5% волонтерів працювали однаково щодня, але 23% працювали кілька годин на тиждень. Отже, можна підсумувати, що у 2019 році волонтери приділяли своїй безкоштовній роботі менше часу, ніж у 2015 році, але значно більше, ніж у 2012 році. Дослідники також зазначають, що термін «волонтерство» вживається в західній соціології разом із терміном «волонтерська робота». як безоплатна добровільна діяльність, що здійснюється людьми для вирішення проблем суспільства та досягнення суспільно значущих цілей [16].

Декларація, прийнята в 2001 році в Амстердамі, зазначає, що волонтерство може розвивати і зміцнювати соціальну відповідальність, суспільство, послуги, турботу, розвиток і освіти особистості. Документ підтримує право брати участь у волонтерській діяльності для всіх чоловіків, жінок і дітей незалежно від їхніх фізичних характеристик, раси, фінансового та соціального статусу, віросповідання тощо. Через різноманітну волонтерську діяльність та залучення громади до волонтерської діяльності можна вирішити проблеми суспільства та згуртувати його, що сприяє його позитивній трансформації [20].

Роль волонтера прописана в українському законодавстві. Законом України «Про соціальні послуги» (2003 р.) та Законом України «Про волонтерську діяльність» (2018 р.) визначено, що волонтер – це фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану, благодійну, неприбуткову та мотивовану діяльність, що є суспільно корисною. характер. Волонтерська діяльність, або волонтерство, визначається як «добровільна, безкорислива, соціально спрямована, некомерційна діяльність, яка здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги», відповідно волонтерська допомога як «роботи та послуги, що виконуються безоплатно». надано волонтерами» [61].

У сучасних суспільствах по всьому світу участь у волонтерській діяльності є досить поширеною практикою. У багатьох країнах вона інтегрована практично в усі сфери життя суспільства. Приймається законодавство урядом, широко підтримується волонтерство, розширюється система державних волонтерських центрів, з кожним роком збільшується кількість волонтерських організацій і волонтерських програм тощо.

Сьогодні понад 100 країн світу об'єднані у всесвітній волонтерський рух, який з кожним днем стає все більш впливовим. Основним лідером у цій сфері є США. Понад 50% дорослого населення Сполучених Штатів Америки бере участь у волонтерській діяльності, чого в нашій країні бракує. Уряд США каже, що участь у проектах добровільної допомоги є абсолютною перевагою при пошуку роботи. Крім того, така діяльність може посилити конкурентну перевагу серед найкращих професіоналів. Серед студентів волонтерство значно підвищує шанси на отримання стипендії на навчання та вступ до престижних навчальних закладів [9, с. 115-117].

Тому збільшення кількості волонтерських ініціатив є позитивним прикладом громадської організації. Попри багато негативних факторів, які гальмують розвиток волонтерства (відсутність ресурсних можливостей, велика кількість постраждалих внаслідок збройної агресії, недостатня підтримка з боку державної адміністрації тощо), цей рух постійно створює

нові умови для розвитку волонтерства. підвищення якісного рівня цієї діяльності та покращення взаємодії волонтерів з органами державної влади.

Отже, поняття волонтерських організацій є досить широким, тому що вони можуть бути як у формі некомерційних організацій, так і благодійних фондів, громадського руху. Також волонтерські формування існують і у середніх професійних та у вищих навчальних закладах. Але в якій би формі не існували волонтерські організації, принципи їхньої діяльності єдині.

Активізація волонтерського руху протистоїть укоріненому в багатьох країнах, в тому числі в Україні, патерналізму. Важливим є те, що волонтерський рух набуває по всьому світу поширення, популярності, і стає в деякому сенсі трендом, оскільки на сьогодні бути волонтером – це поважно, і приносить людині моральне задоволення від своєї корисної діяльності.

Існують традиційні та нетрадиційні технології волонтерства. Волонтерство здійснюється за допомогою сучасних технологій, пов'язаних із соціальними мережами, які є потужною та відносно актуальною платформою, на якій здійснюється волонтерство. Таким чином, такому явищу як волонтерство приділяється більше уваги, тисячі користувачів соціальних мереж хоча б кілька разів на день бачать пости про допомогу, які публікуються на їхніх сторінках (Facebook, Instagram), поширюються серед друзів, величезна кількість людей вчиться жертвувати гроші на благодійність. Таким чином молодь залучається до волонтерського руху.

З цього розділу можна зробити висновок, що волонтерство в Україні сьогодні активно розвивається. Є багато організацій, які всіма силами допомагають військовим у зоні АТО. Зокрема, такі організації як «Народний тил», «Повернись живим», «Крила Фенікса», «Армія SOS» проводять велику діяльність. Вони забезпечують військових усім необхідним – від броневих автомобілів і бронезилетів до засобів гігієни та їжі. Кожен із нас має не стояти осторонь, а брати активну участь у волонтерській допомозі українській армії, адже лише разом українці зможуть перемогти ворога.

РОЗДІЛ 2

ОСНОВНІ СФЕРИ ВЗАЄМОДІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

2.1. Взаємодій волонтерських організацій з органами влади у медичній сфері

Особливої гостроти постає питання надання медичної допомоги в умовах військового конфлікту. Необхідно надавати медичну допомогу не тільки армії, а й мирному населенню. Крім того, допомоги потребує цивільне населення по обидва боки барикад, а особливо внутрішньо переміщені особи. Ці питання залишаються відкритими, оскільки держава не завжди має змогу якісно і повністю вирішувати ці питання. Під час війни в Україні значний об'єм медичного забезпечення виконують волонтери та волонтерські організації.

Питання охорони здоров'я в Україні як пріоритетного регулюється ст. 49 Конституції України «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Медичне обслуговування здійснюється за рахунок державного фінансування відповідних соціально-економічних, лікувально-гігієнічних та оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного та доступного медичного обслуговування всіх громадян. У державних і комунальних медичних закладах медична допомога надається безкоштовно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава підтримує розвиток медичних закладів усіх форм власності» [41]. Дещо інакше сьогодні стоїть питання безкоштовної медичної допомоги.

За даними ООН, з початку збройної агресії Російської Федерації проти України на Донбасі загинули 3350 мирних жителів. За словами голови місії ООН з прав людини в Україні Матильди Богнер, постраждали понад 7 тисяч мирних жителів [5].

У зв'язку з проведенням реформи охорони здоров'я державні та комунальні заклади охорони здоров'я стали самостійними некомерційними підприємствами [29]. У зв'язку з цим були внесені зміни до Господарського кодексу України, де в статті 76 (частина перша) зазначено, що у галузях економіки, які здійснюють медичне обслуговування населення, створюються державні підприємства [21].

Реалізація права на здоров'я неможлива без реалізації права на життя. Водночас, згідно з усталеною практикою ЄСПЛ, це право вважається порушеним не лише у випадку позбавлення життя, а й у разі тяжких ушкоджень організму людини, які хоч і не спричинили її смерті, але серйозно загрожували її життю. Держава повинна не тільки утримуватися від умисного позбавлення життя, але також повинна дотримуватися позитивного зобов'язання захищати життя людини від втручання третіх сторін або від ризику захворювання, яке може спричинити смерть. Відповідно до ст. 2 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 р. «Право кожної людини на життя охороняється законом» [25].

Вони є міжнародними та національними стандартами, які складають основу нормативно-правового регулювання надання медичної допомоги в Україні. Основним документом, на якому базується побудова охорони здоров'я в Україні, є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [28]. Реформа охорони здоров'я базується на докорінній зміні її фінансування та регулюється Законом України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [31].

Функції реалізації медичної реформи Кабінет Міністрів України (КМУ) поклав на новостворену ним Національну службу здоров'я України (НСЗУ). Даний орган виступає центральним органом виконавчої влади і має головним завданням реалізацію державної політики у сфері державних фінансових гарантій надання медичної допомоги населенню [59]. НСЗУ виконує функції єдиного національного платника або закупівельника медичних послуг та

лікарських засобів у країні та укладає договори з медичними закладами для надання медичних послуг за програмою державних медичних гарантій [59].

Закон, який визначив особливості взаємодії різних органів влади, місцевого самоврядування та об'єднаних територіальних громад з метою забезпечення доступності та якості медичної допомоги жителям міст (крім Києва та міст обласного значення), сіл та селищ – це Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» [32].

Для повнішого висвітлення питань нашої теми, щодо медичної допомоги в зоні військового конфлікту на Луганщині, слід відмітити види медичної допомоги, які використовуються в Україні, відповідно до чинного законодавства. Тож, медична допомога за видами поділяється на екстрену, первинну, вторинну (спеціалізовану), третинну (високоспеціалізовану), паліативну допомогу та медичну реабілітацію. Окремо, що важливо для даної досліджуваної ситуації, виділяють домедичну допомогу [32].

Гарантований обсяг медичної допомоги фінансується НСЗУ за програмою медичних гарантій [32].

Домедична допомога – невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на порятунок і збереження життя людини, яка потрапила в надзвичайну ситуацію, і мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але відповідно до своїх посадових обов'язків повинні володіти елементарними мовними практичними навичками для порятунку та збереження життя людини, яка опинилася в надзвичайній ситуації, і відповідно до законодавства зобов'язані вживати дії та заходи. Цей вид допомоги ще називають «домедичною», оскільки надають його особи, які не мають медичної освіти, але володіють елементарними прийомами порятунку людей у кризових ситуаціях життя та здоров'я. Домедична допомога починається з того, що кожна особа, яка виявила людину в надзвичайній ситуації, зобов'язана зателефонувати в службу ЕМД або повідомити персонал

найближчого медичного закладу про особу, яка потрапила в невідкладну ситуацію, і місце події або будь-яку особу, який зобов'язаний надати першу медичну допомогу та знаходиться поблизу місця події згідно ст. 3 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» [30].

Комплекс заходів долікарської допомоги включає такі дії, як зупинка кровотечі, накладення пов'язки на рану, штучне дихання, масаж серця (в тому числі із застосуванням дефібрилятора) та інші залежно від обставин. МОЗ розробило та затвердило 29 процедур надання першої допомоги у таких ситуаціях: раптова зупинка серця, серцевий напад, підозра на травму спинного мозку, травма голови, інсульт, переломи кінцівок, отруєння, опіки, переохолодження/розморожування, перегрів, тварини та комахи. укуси, судоми, втрата свідомості та інші випадки. З 1 квітня 2020 року екстрена медична допомога надається за новими принципами в рамках чергового етапу реформування медичної галузі в Україні. КМУ прийняв постанову про затвердження «Концепції розвитку системи екстреної медичної допомоги» (далі – Концепція), у якій описано основні проблеми галузі та визначено кроки щодо їх вирішення [30].

На територіях, де зараз населення постраждало від військової агресії з боку Російської Федерації, статистично значуще збільшення виживаності пацієнтів екстреної медичної допомоги досягається лише тоді, коли пацієнти можуть розраховувати на отримання такої допомоги не пізніше ніж через 4 хвилини після початку екстреної медичної допомоги. надзвичайна ситуація. Такий ранній доступ можливий лише за умови надання першої допомоги та елементарної підтримки життя свідками з перших рук на місці злочину. Хоча такі люди не можуть замінити професійних постачальників медичних послуг, вони можуть допомогти підтримувати життя до прибуття професіоналів [30].

Саме вирішення зазначених проблем здійснюється частково і за рахунок волонтерських організацій. Дослідимо волонтерські організації, які надають волонтерську допомогу медичним закладам під час війни, виконуючи частину функцій держави.

З 24 лютого 2022 року напрямок діяльності фонду «Кожен Може» у допомозі лікарням в Україні розширено.

З початку повномасштабного вторгнення рф в Україну підтримується не тільки дитячі реанімації та заклади, де проводять операційні втручання та лікування дітей з інвалідністю. Також надається допомога закладам, які лікують поранених та постраждалих внаслідок бойових дій. Фонд надає допомогу у вигляді медичного обладнання, витрачених матеріалів, які потребують медики, тощо.

Але є і нові для фонду запити. Наприклад анатомічні візки, які потребує відділ судово-медичної експертизи трупів у Києві [42].

Боротьба з ковідом допомогла системі охорони здоров'я: після неї вона готова реагувати на будь-яку надзвичайну ситуацію. Наприклад, під час ковіду були створені ефективні маршрути для пацієнтів – і зараз вони теж актуальні, у перші дні були створені маршрути для поранених і постраждалих. Крім того, система зараз значно міцніша матеріально і технічно, зокрема оснащена кисневими станціями, система може створювати залишки навіть кілька місяців, тому дефіциту ліків ми не помітили.

Медичні заклади працюють і повністю виконують договори з НСЗУ, деякі з них, звичайно, в небезпечних умовах, працівники героїчно працюють під вогнем і в окупації. Після початку війни багато людей переїхали у безпечніші місця, тож у перший місяць навантаження на деякі заклади охорони здоров'я у тих районах, куди люди переїхали, було більшим, але зараз ситуація вирівнялася. Я побував у трьох лікарнях Львівської області, і скрізь мені казали, що працюють з таким же навантаженням, як і в мирний час. Під час війни НСЗУ вчасно та в повному обсязі розраховується з усіма закладами, включно з Херсонською, Харківською та Донецькою областями, щоб медпрацівники були мотивовані залишатися на роботі, а пацієнти отримували якісну медичну допомогу.

Важливим фактором організації медичного забезпечення стало налагодження тісної взаємодії військової медицини з цивільною. Вже 16

квітня 2014 року — через два дні після оголошення про початок АТО — МОЗ створив штаб з координації дій в зоні АТО, до складу якого увійшли медичні служби МОЗ, Міноборони, Національної гвардії, МВС України. Деякі з постраждалих були направлені до спеціалізованих цивільних медичних закладів для надання кваліфікованої допомоги [37].

Неоціненну допомогу учасникам АТО на передовій надали медики-волонтери. Лікарі-волонтери не мають службових відряджень на фронт на Донбасі, тому лікарі-волонтери допомагали армії лише під час відпустки чи неоплачуваної відпустки. Натомість у військовому відомстві визнають, що бракує майже половини медперсоналу на передовій.

Посередником між постраждалими та військовими медиками вважали відомий волонтерський загін «Вітерець». Через довжину лінії зіткнення не вистачало медиків від сил безпеки, тому волонтери доставляють поранених з передової до найближчої до лінії зіткнення лікарні (медики, які рятують поранених на передовій, їдуть до схід Вам потрібна допомога).

У жовтні 2016 р. за дорученням Першого добровольчого мобільного шпиталю імені Миколи Пирогова провів уже 19-ту ротацію в районі проведення АТО. Лікарі-волонтери згаданого мобільного госпіталю за півтора роки надали медичну допомогу понад 7 тисячам бійців із зони АТО [34].

Широко відома у волонтерському русі засновниця медичного батальйону «Госпітальєри» Яна Зінкевич та очолюваний нею підрозділ були відомі на всьому фронті. Окрім власне медичного обслуговування «в полі», «госпітальники» супроводжували поранених на реабілітації, допомагали в організації похоронів, проводили курси медичної підготовки, які відвідували як військові, так і цивільні.

2.2. Взаємодія волонтерських організацій із органами влади у соціальній сфері

Волонтерський рух в Україні набув значного розмаху під впливом кількох факторів. Основними причинами, безперечно, були Революція Гідності та початок російського вторгнення до Криму, що сприяло виникненню організованої громадської допомоги спочатку революціонерам, а потім українській армії, стан якої з точки зору технічного та матеріального забезпечення змінився на краще.

Точної дати виникнення волонтерського руху допомоги армії немає, як і точної дати його реєстрації у волонтерських організаціях. У травні-червні 2014 року з'явилася розгалужена система допомоги армії. Рух виник спонтанно з окремих волонтерів, які об'єднувалися в групи. Згодом з'явилися лідери, які привели до централізованого управління розрізнені самоорганізовані групи, збільшуючи тим самим вплив на державний апарат і ефективність допомоги. Важливу роль у поширенні волонтерської мережі відіграли й соціальні мережі. Необхідність волонтерського руху була зумовлена такими факторами:

- відсутність достатніх ресурсів в армії (одяг, засоби індивідуального захисту, медикаменти, продукти);
- відсутність організації своєчасного забезпечення цими ресурсами, матеріально-технічного забезпечення;
- відсутність необхідного технічного забезпечення;
- слабка виробнича база;
- недостатня державна підтримка мігрантів [40].

Волонтерський рух таким чином став відображенням насамперед недостатньої державної підтримки на найважливішому напрямі – у боротьбі з агресором та проросійськими бойовиками на Донбасі. Найбільше громадських об'єднань зафіксовано в прилеглих до зони АТО областях, особливо в Харкові, Дніпрі та Запоріжжі. Не останню роль у допомозі українській армії відіграли волонтери із західних областей України. Мінінформполітики збирано інформацію про основні громадські об'єднання та напрямки їх діяльності [19].

У грудні 2014 року ООН провела дослідження на тему: «Волонтерський рух в Україні». У ході проекту виявилось, що майже чверть громадян України мали певний досвід волонтерства або долучалися до його роботи; 9% українців почали волонтерство внаслідок початку російської агресії у 2014 році. Якщо до Революції Гідності актуальною роботою волонтерів була підтримка соціально слабших верств населення, то з початком війни 70% волонтерів були зосереджені на підтримці українських бійців та армії в цілому, решта сприяли вирішенню потреб внутрішньо переміщених осіб з Криму та Донбасу. У дослідженні також зазначено, що більшість добровольців мали вищу освіту, а значна частина належала до середнього класу [74].

У 2016 році ООН проводила на території України заходи щодо покращення потенціалу та популяризації заходів щодо покращення законодавчих та політичних умов волонтерської діяльності в Україні, а також привернення уваги української громадськості до розвитку волонтерства [14].

В умовах військового протистояння на сході України держава максимально підтримувала громадські ініціативи, створюючи сприятливе законодавче середовище для створення добровільних громадських об'єднань. «Громадська організація – це об'єднання громадян, створене з метою реалізації їхніх прав і свобод, задоволення і захисту законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів, вплив на розробку та реалізацію державної політики» [14].

Громадські організації в Україні поділяються на всеукраїнські, регіональні, місцеві та з міжнародним статусом.

Найбільшого розмаху волонтерський рух зафіксовано у 2015 році, коли на території України розгорнули свою діяльність понад двісті п'ятдесят відомих волонтерських ініціативних об'єднань. Зазвичай в обласних центрах створювалися своєрідні координаційні центри, які об'єднували ряд громадських об'єднань у спільному прагненні допомогти українським воїнам на сході. Загалом різноманітні за походженням та соціальним складом волонтерські об'єднання спрямували свою роботу на декілька пріоритетних

напрямів, основним з яких є фінансова та гуманітарна підтримка воїнів АТО. Важливою частиною роботи волонтерів стала моральна та матеріально-технічна підтримка демобілізованих бійців та їхніх родин.

Організаційне оформлення та робота волонтерських організацій відбувалася по-різному: від професійних, громадських, освітніх об'єднань, усе могло починатися також з ініціативи однієї особи чи кількох не пов'язаних між собою людей, як це спостерігалось у Львові, коли щовівторка, четверга та суботи біля пам'ятника Короля Данила волонтери збирали допомогу землякам-добровольцям. Ініціатором таких зустрічей стала Люба Возняк, волонтер спільноти «Помощний фронт», юрист за освітою, а водночас молода мама двох дітей. Як згадувала сама волонтерка: «Все почалося з того, що одного разу я прочитала, що у хлопців немає шкарпеток. Це було 4 місяці тому. Коли прочитав, одразу написав, що о такій-то годині стану біля короля Данила збирати шкарпетки. А потім якось обернулося. Я спочатку стояла сама, просила подругу перевірити, чи прокинувся малий. Потім прийшла інша жінка. І коли громада зростала, люди просто приходили і залишалися. Щоразу приходять одні й ті ж люди – 6-8 людей, але допомогти завжди достатньо» [12].

Звичайно, система волонтерського руху працювала і завдяки кадровому потенціалу. Науковці традиційно використовують класифікацію добровільних помічників в Україні, поділяючи їх на три умовні групи залежно від залучення до певної організаційної структури: 1) волонтери, які працюють у центрах соціального обслуговування; 2) волонтери, які є членами різних громадських організацій; 3) волонтери, які представлені іншими категоріями населення. Серед волонтерів варто виділити експертів, а саме психологів, педагогів, соціальних педагогів, соціальних працівників, юристів, лікарів, які надають консультативну та практичну допомогу як учасникам АТО, так і біженцям із зони конфлікту. У таких випадках основним мотивом участі фахівців у волонтерському русі є реалізація особистих професійних можливостей. Ще одна велика група добровільних помічників – добровільні члени громадських

організацій. Ці організації надають широкий спектр соціальних послуг, але основний акцент у своїй діяльності приділяють матеріальній підтримці певних груп чи сімей: матеріальна допомога, забезпечення продуктами харчування, ліками тощо постраждалим від бойових дій, переселенцям, бійцям [77].

Діяльність всеукраїнських громадських організацій можна поділити на два основні напрями. Йдеться про матеріально-технічну, фінансову допомогу та соціально-психологічну та юридичну підтримку. Ще одним умовним розподілом може стати підтримка біженців з Криму та зони АТО. Наприклад, Мінінформполітики виділило кілька таких об'єднань: Армія SOS, Армійський благодійний фонд «Повернись живим», Крила Фенікса, Підтримай армію України, Волонтери без кордонів, які спеціалізуються на закупівлі військової амуніції, засобів захисту, зв'язку та розвідки, обмундирування та продовольства, а також доставка їх безпосередньо на фронт. Координаційний центр міста Києва, ДемАльянс Допомога, Волонтерське об'єднання «Кожен може допомогти», Офіс Сотні Допомоги українській армії також допомагали людям, які були вимушені покинути рідні домівки в ході переселення та працевлаштування. надавати соціально-психологічну, інформаційну та правову підтримку сім'ям воїнів АТО та воїнів, які постраждали внаслідок бойових дій [15].

У пік розвитку волонтерського руху середини 2015 р. в Україні нараховувалося понад 250 широковідомих волонтерських організацій, що спеціалізувалися на вирішенні проблем, породжених російсько-українським протистоянням в Криму та на Донбасі, а загалом, за словами Давида Ахрамії (координатор Ради волонтерів при міністерстві оборони): «Зібрати статистику було дуже складно, але, враховуючи дані ЗМІ, реєстрів Мінсоцполітики, а також інформацію, подану Державними облдержадміністраціями, я нарахував 14,5 тисяч волонтерів, які професійно і постійно займаються цією діяльністю, і більше 2,5 тисяч організацій (дані мобільних операторів, Приватбанку та інші джерела). Також більше 1,5 мільйона українців хоча б один раз допомагали армії» [6].

Також місцеві громади, не створюючи власних волонтерських структур, активно співпрацювали з великими волонтерськими об'єднаннями. Показовою стала історія звільненого українськими військами у 2015 році міста Ямпіль Донецької області, місцева влада якого надавала посильну допомогу переселенцям з тимчасово окупованих територій, до чого були залучені місцеві волонтери та Всеукраїнська благодійна організація. фонд «Соціальна кооперація», основним пріоритетом якого є реалізація Благодійної ініціативи. Турбота та підтримка», яка передбачала декілька напрямків співпраці з місцевою владою Ямпільщини, а саме: збір речей для переселенців із зони АТО; підтримка проекту арт-терапії для хворих дітей; адресна гуманітарна допомога сім'ям, які опинилися у скрутному матеріальному становищі. Збір речей для біженців розпочався як відповідь на потреби постраждалих від терористичних актів у ДНР. Ямпіль зумів повернутися до мирного життя та допомогти іншим містам Донбасу – Шахтарську, Горлівці, звідки приїхали переселенці [4].

Безпосередньо у прифронтовій зоні утворилося багато місцевих волонтерських організацій, які формувалися з патріотичного населення, готового підтримувати свою, а не чужу армію. Однією з найбільших була волонтерська група «Бахмут Українська» з Бахмута Донецької області, яка допомагала пораненим АТОвцям, переселенцям та військовослужбовцям.

Ряд волонтерських організацій поставили перед собою завдання допомоги окремим складовим частинам Збройних Сил (допомога батальйону «Київ», допомога 95-й десантній бригаді, Твоя допомога армії (для Нацгвардії), державна допомога Прикордонна служба України, БО «Благодійний фонд допомоги батальйону «Донбас», супровід реактивної артилерійської бригади Суми А1476 та інші). У своїй діяльності громади мали на меті генерувати будь-яку ініціативу та адресну допомогу визначеним бойовим частинам, які перебували в зоні АТО [74].

У напрямку допомоги пораненим воїнам АТО та їхнім родинам працювала група волонтерських організацій – Фонд допомоги пораненим та

родинам загиблих, Фронтowa медична допомога батальйону №11 «Київська Русь», Волонтерська допомога ім. Центр та інше. З метою об'єднання зусиль усіх громадських та волонтерських організацій, які мали бажання та можливість допомогти українським військовим та пораненим під час АТО, створено Центр допомоги армії та пораненим, який надавав допомогу в т. зв такі напрями: 1) гуманітарна підтримка; 2) забезпечення продуктами харчування; 3) збір медикаментів та спеціалізованого обладнання для лікарень; 3) консультації психологів та юристів; 4) логістика [74].

Церковні структури більшості конфесій на території України не залишилися осторонь і створили окрему групу волонтерських ініціатив, які серед інших важливих соціальних напрямів роботи акцентували у своїй діяльності на необхідності допомоги учасникам АТО, їхнім родинам та переселенцям. осіб. Найбільшими були Всеукраїнська мережа Благодійної організації «Харита» (УХКЦ) та Відділ соціального служіння та душпастирської діяльності УПЦ КП з осередками по всій Україні. До речі, презентація останнього відбулася 8 липня 2014 року в монастирі Св. Михайла в Києві. Як повідомили УНІАН в УПЦ КП, новостворений відділ очолив священник Сергій Дмитрієв, який донедавна був у структурі УПЦ МП, який займав неоднозначну позицію щодо конфлікту на Сході України [65].

Тоді 30 дітей-біженців зі сходу країни, які залишилися без житла і опікувалися новоствореним відділом, який став своєрідним координаційним центром для сотень парафій та вірних Української Православної Церкви.

Внаслідок початку бойових дій деякі волонтерські організації, що існували раніше і спеціалізувалися на інших соціальних проектах, переорієнтувалися в своїй діяльності або додавали нові напрями роботи, спрямовані на підтримку незахищених верств населення із зони конфлікту. Яскравим прикладом можна назвати Фонд Олени Пінчук «Антиснід», що влітку 2014 р. відкрив новий напрямок діяльності – допомога людям, які постраждали внаслідок бойових дій [54]. Було проведено ряд заходів із збору коштів для переселенців та їх дітей хворих на СНІД, фінансування оздоровчих

таборів для дітей переселенців, передачі сучасного обладнання для військового клінічного госпіталю м. Київ та ряд інших проектів.

Новим напрямом роботи волонтерських служб стала потреба збору коштів для відбудови Донбасу після звільнення від терористів ряду міст українською армією. Так, проект «Новий Донбас» започаткував збір будівельних матеріалів, меблів, офісної техніки для відновлення шкіл міста Слов'янська, міської ради Слов'янська та інфраструктури міста.

Благодійна організація «Львівська освітня фундація» (БО «ЛОФ») заохочувала ініціативи молодих людей і надалі активно працювала в напрямку підтримки жителів Східної України, чії помешкання постраждали від дій терористів. Протягом вересня – грудня 2014 року у м. Краматорськ, м. Слов'янськ та с. Семенівка працювали волонтери з Львівської та Донецької областей, які допомагали місцевим мешканцям привести до житлового стану їхні будівлі. Багато будівельних товарів, інструментів, одягу та товарів для побуту закупували в західних областях і пересилали у міста на Сході України [58].

Наймасовішу групу складають організації, які спрямували свою роботу на матеріально-технічне забезпечення воїнів АТО. Серед них «Повернись живим», «Крила Фенікса», «Народ назад», «Армія-SOS», «БФ Підтримай Армію України». Допомога армії полягала в закупівлі та відправці на фронт найнеобхіднішого: спальних мішків, одягу, взуття, радіостанцій, запчастин до техніки, військової оптики (теплокамери, прилади нічного бачення), душових кабін, спорядження для фронтових госпіталів. Велику допомогу збройним силам надала Управління стодопомоги українській армії «Долоній дотик», яка об'єднала небайдужих офісних працівників різних компаній, а також їхніх друзів, родичів та знайомих, які намагалися забезпечити українську армію, напр. боєприпаси, технічне обладнання, медикаменти та інші життєво необхідні речі [56].

Спільна ініціатива громадських організацій «Амбулаторна допомога Майдану», ГФ «Самооборона Львівського Євромайдану», ГО «Варта 700», ГО

«Всеукраїнська спілка захисту інвалідів Збройних сил», ГО «Підрозділ по боротьбі з організованою злочинністю та Корупції, ГО «Комітет екологічного порятунку України», ГО «Слава нації», ГО «Нескорені», ГО «Вектор європейського розвитку «ВАРТО», ГО «Автомайдан Оновлений», Автомобільний клуб «Львів 4x4» було створенням. своєрідного об'єднаного центру Допомога українській армії [56].

Для координації діяльності волонтерських груп у сфері матеріального забезпечення працювало кілька центрів матеріально-технічного забезпечення, один із найбільших – Дніпропетровський регіональний волонтерський центр матеріально-технічного забезпечення, який, серед іншого, здійснював кураторське забезпечення окремих батальйонів та постачання гуманітарних вантажів. , пошук полонених і поранених та евакуація поранених.

Серед міжнародних організацій, які активно впливають на роботу волонтерських структур, слід виділити Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. УВКБ ООН, яке підтримало низку громадських ініціатив, особливо психологічної підтримки для допомоги у працевлаштуванні внутрішньо переміщених осіб. У цих напрямках активно долучилися ГО «Донбас SOS» та ГО «Свідомі люди», які відзначилися створенням національної гарячої лінії, інформаційними консультаціями, проведенням освітніх семінарів для волонтерів та психологів. які працювали з біженцями з Донбасу та Криму.

У листопаді 2014 року близько 30 волонтерських груп об'єдналися в громадську організацію «Асоціація народних волонтерів України». За останні роки в різних регіонах з'явилися спеціальні центри для підготовки волонтерів. Навчання проводилось в системі центрів соціальних служб. У Чернівецькій області навчання проходило у формі тренінгу. У грудні 2016 року в Запорізькій області запроваджено та запущено проект «Особиста книга волонтера», в рамках якого волонтери віком 14-35 років (молодь) зможуть писати записи/інформацію про волонтерський досвід, участь у соціальних проектах та нагороди за громадськість. Діяльність [57].

У Харківській області надзвичайної актуальності набуло здійснення волонтерської діяльності за такими напрямками: надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок проведення АТО, внутрішньо переміщеним особам. У 2016 році в системі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Харківської області працювало 35 волонтерських центрів та «шкіл волонтера», де пройшли навчання 514 волонтерів. Діяльність Харківської обласної організації Товариства Червоного Хреста, яка налічує 37 структурних підрозділів у Харківській області, базується на допомозі волонтерів. У 2016 році Харківська обласна організація Товариства Червоного Хреста та її районні осередки провели 405 соціальних заходів, якими охоплено 21850 бенефіціарів [35].

У 2015 році центральна влада вжила низку рішучих заходів щодо легалізації та координації волонтерського руху. Відповідно до Указу Президента від 5 жовтня 2015 року при облдержадміністраціях створено Центри допомоги учасникам АТО, до складу яких увійшли громадські активісти та волонтери. були залучені. Слід зазначити, що основною проблемою волонтерського руху в Україні залишається передусім складність організації волонтерської діяльності. Організаторам волонтерського руху необхідно не тільки ознайомитися з історією руху інших країн, організувати роботу та контроль, навчитися складати плани роботи та ставити завдання перед волонтерами, а й завжди враховувати думку та досвід самі волонтери-помічники [55].

До початку АТО волонтерство не було поширеним. Загроза єдності країни дійсно активізувала волонтерський рух, який захопив широкі верстви населення. У сучасних умовах волонтерство в Україні слід розділити на військове та цивільне. Це, у свою чергу, має два напрямки – допомога в зоні АТО та переселенцям та діяльність, не пов'язана з подіями на Донбасі. Україна може стати прикладом розгортання системної допомоги громадських волонтерських об'єднань для допомоги на передовій [27].

Отже, волонтерство як сукупність громадянських зусиль має ціннісно-гуманістичний та соціальний характер і є однією з ознак громадянського суспільства. Населення з повагою та довірою сприймає діяльність волонтерів, в результаті чого волонтери АТО створюють нову еліту громадянського суспільства. Мережа волонтерських організацій складається з всеукраїнських, регіональних, місцевих та міжнародних організацій, що діють на території України.

2.3. Співпраця волонтерських організацій та органів державної влади у питаннях пошуку зниклих безвісти та роботі зі звільнення полонених

З отриманням перших досвідів щодо проведення АТО, 30 жовтня 2014 р. було ухвалено Закон України «Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції» № 1089. У загальних положеннях закону зазначено, що волонтер АТО – фізична особа-благодійник (громадянин України або іноземець чи особа без громадянства, яка перебуває в Україні на законних підставах), яка досягла вісімнадцятирічного віку, провадить волонтерську діяльність на добровільній і безоплатній основі, внесена до Реєстру волонтерів АТО згідно з Податковим кодексом України та Законом України «Про волонтерську діяльність». У подальшому нормативно правова база щодо волонтерства в Україні з врахуванням АТО удосконалювалась [61].

Аналіз діяльності волонтерського руху у 2014 р. встановив, що основним напрямом діяльності волонтерів стала допомога всім українським збройним формуванням, які беруть участь в АТО, і пораненим – цим займалися 70 % волонтерів [75].

Займатися волонтерством, особливо у 2014 та на початку 2015 рр., було досить небезпечно. Багато волонтерів під час надання допомоги бійцям українського війська діставали поранення, потрапляли в полон, а деякі

загинули. Станом на 1 жовтня 2015 р. з місць незаконного ув'язнення було визволено 38 волонтерів [75].

Так, на основі аналізу відкритих матеріалів про волонтерську діяльність у Збройних Силах України у період з 2014 до 2021 рр. слід виокремити основні напрямки в їх діяльності:

- волонтерська допомога у вигляді форми, взуття, засобів індивідуального користування та захисту, засобів медичної допомоги, технічних засобів та автомобілів а також здійснення їх ремонту;
- заходи з популяризації Збройних Сил України;
- контрпропаганди та співпраця із засобами масової інформації;
- заходи протимінної діяльності, гуманітарного розмінування;
- реабілітація військовослужбовців та членів їх сімей;
- допомоги в рамках гуманітарного проекту Збройних Сил України «Евакуація-200» [75].

Служба безпеки України запустила онлайн-сервіс з розшуку військовополонених і зниклих безвісти в умовах воєнного часу, повідомляється на сайті СБУ.

Зокрема, Єдиний центр пошуку і звільнення полонених запровадив швидку форму для зниклих безвісти під час війни українців, а також полонених окупантами. Повідомте про обставини зникнення людини за допомогою онлайн-форми. Для тих, хто вже звернувся до центру, немає потреби повторно заповнювати електронну форму – надана інформація вже оброблена. Дані, надіслані через форму, є конфіденційними та не будуть передані третім особам [67].

Оскільки питання звільнення полонених є компетенцією органів державної влади, Служба безпеки України застерігає від шахрайських схем, коли невідомі можуть телефонувати та пропонувати «допомогу» у нібито звільненні родичів з полону. Особи не повинні надавати інформацію про ув'язнених і власні персональні дані неавторизованим організаціям і особам, а

також анонімним джерелам. Це може завдати шкоди захисникам у полоні та ускладнити процес переговорів щодо їх звільнення.

Загалом, згідно з повідомленням, з полону вже звільнено та повернуто на підконтрольну уряду України територію 573 людини [63].

З вересня 2014 року Збройні Сили України розпочали реалізацію гуманітарного проекту «Евакуація-200». У рамках реалізації зазначеного проекту реалізовано заходи у сфері реалізації, спрямовані на розшук та встановлення місцезнаходження безвісти зниклих військовослужбовців Збройних Сил України, розшук місць незареєстрованих поховань тіл (останків) тимчасово невстановлених осіб, заходи із забезпечення національної безпеки та – поразки, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях спільно з правоохоронними підрозділами, вилучення тіл (останків) загиблих із незареєстрованих поховань та сприяння їх ідентифікації, пошук та евакуація з проміжних позицій простору на лінії збройного зіткнення тіл (останків) загиблих, допомога у встановленні місцезнаходження та подальше звільнення з незаконної примусової ізоляції на території окремих районів Донецької та Луганської областей військовослужбовців ЗСУ [67].

Здійснення зазначеної діяльності потребує спеціального обладнання, майна та ресурсів. Завдяки плідній співпраці з Представництвом Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні з 2014 року група транспортування та пошуку тіл загиблих у сфері реалізації заходів із забезпечення національної безпеки і оборони відбила та запобігла збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях максимально забезпечені необхідною технікою, спеціальним майном та засобами гігієни [37].

Завдяки волонтерській допомозі українських волонтерів пошукові загони Гуманітарного проекту ЗСУ «Евакуація-200» забезпечені оптичними приладами, GPS-навігаторами, раціями та відеокамерами GO-pro, а також тривають ремонт та обслуговування автомобільних холодильників.

У 2014–2021 роках волонтери-пошуковці у складі пошукових груп Гуманітарного проекту Збройних Сил України «Евакуація-200» брали участь у пошукових роботах у районах бойових дій на території Донецької та Луганської областей. Завдяки виконанню зазначених пошукових заходів вдалося повернути з визначених районів близько 1736 тіл (останків) загиблих захисників України) [60].

Зникають безвісти не лише військові, а й цивільні. Крім держави, їх пошуком займаються волонтери. Один із найбільших проєктів, «Знайти своїх», запустила телеведуча Катерина Осадча. Щомісяця волонтери проєкту звертаються тисячі родичів зниклих цивільних, розповідає вона.

У своїй роботі активісти використовують різні джерела – бази евакуйованих даних, списки поранених у лікарнях, списки людей у бомбосховищах, локальні держустанови на місцях і навіть представників так званих «ДНР/ЛНР». За словами К. Осадчої, один із серйозних викликів, з яким зіткнулася Україна, – це громадянські українці у російському полоні. Це виклик, оскільки військовополонені мають міжнародно закріплений статус на відміну від мирних жителів [75].

Як розповіла Катерина Осадча, є також інформація, що захоплених росіянами українських громадянських утримують у нелюдських умовах, іноді навіть в одній камері із російськими затриманими. Це підтверджує і Микола Полозов: «Наскільки мені відомо, деякі цивільні утримуються взагалі без суду та слідства у російських СІЗО» [75].

У Міжнародному комітеті Червоного хреста (МКЧХ), відповідаючи на запит DW про ситуацію українських громадянських у російському полоні, зазначили, що «не коментують окремі випадки і ніколи не дають публічної оцінки таким випадкам». Водночас представник МКЧХ у розмові з DW зазначив, що ситуація з цивільними у полоні загалом складна, адже питання звільнення цивільних із полону не прописано міжнародним гуманітарним правом, на відміну від звільнення військових. Отже, незрозуміло, за якими правилами повертати цивільних із полону. Представник МКЧХ рекомендує

сім'ям, у яких їхні близькі цивільні потрапили в полон, і яких видають за військових, звертатися до Червоного Хреста [64].

Окрім матеріальної допомоги волонтерів, ще одним аспектом їх діяльності став позитивний вплив на психологічний та емоційний стан українських захисників. Таким чином, цілеспрямованість стала характерною рисою волонтерського руху. Волонтерська допомога швидко дійшла до тих, хто її першочергово потребував [64].

Піком розвитку волонтерського руху допомоги Збройним Силам України є середина 2015 року. Тоді в Україні діяло понад 250 волонтерських організацій, які спеціалізувалися на вирішенні проблем, спричинених російською агресією в Криму та на Донбасі.

З середини 2015 року державні структури справлялися вище з належним забезпеченням солдатів на передовій. Перш за все, це пов'язано з відновленням та налагодженням комплексного забезпечення Збройних Сил України та належного фінансування з боку держави [33].

Водночас волонтери продовжують опікуватися пораненими бійцями, допомагати медикаментами, організують заходи з реабілітації бійців ЗСУ та їхніх родин, активно займаються національно-патріотичним вихованням дітей та молоді [24].

Отже, волонтерські організації виступають партнерами для держави у вирішенні питань пошуку зниклих безвісти та роботі зі звільнення полонених. У тих моментах, де держава не може швидко реагувати на виклики у зв'язку із бюрократичними аспектами, саме волонтери допомагають повертати українців з полону. Проте, така взаємодія сформувалася за рахунок певних прецедентів, оскільки нормативно-правових механізмів зазначеного партнерства майже не прописано. А на державному рівні відсутня цілеспрямована політика підтримки волонтерських організацій.

Таким чином, на сьогодні в Україні населення з повагою та довірою сприймає діяльність волонтерів, в результаті чого волонтери АТО створюють нову еліту громадянського суспільства. Мережа волонтерських організацій

складається з всеукраїнських, регіональних, місцевих та міжнародних організацій, що діють на території України.

Відкритим залишається питання нормативн-правового забезпечення взаємодії волонтерських організацій та органів державної влади. Також, вирішення потребує питання вироблення державної політики щодо підтримки та регулювання діяльності та співпраці волонтерських організацій. Так, наприклад, основні напрямки діяльності добровольчого руху щодо Збройних Сил України були диференційовані з урахуванням набутих спроможностей та розвитку Збройних Сил України та подій на сході України. Це були фактори, які впливали на зміст діяльності. У 2014-2015 роках найбільше допомоги волонтери надавали технікою, засобами особистого захисту, медичними засобами, технічними засобами та автомобілями, а також їх ремонтом, а також реабілітацією бійців та членів їхніх сімей. З 2016 року, зі зменшенням бойової активності на передовій, зросла роль волонтерів у рамках гуманітарного проекту Збройних Сил України «Евакуація-200». Важливе місце в діяльності волонтерських організацій в останні роки посідає здійснення протимінної діяльності та гуманітарного розмінування.

РОЗДІЛ 3

СПІВПРАЦЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

3.1. Політика співпраці волонтерського руху з органами публічної влади

У сучасних умовах України у воєнному стані громадянське суспільство необхідно розглядати не лише як суспільство вільних особистостей, а й як суспільство, побудоване на легітимних (справедливих) відносинах. Було підтверджено, що визнання зв'язку між правом і справедливістю є частиною європейської правової традиції. Базовим елементом громадянського суспільства є його незалежні самоврядні інституції, які у взаємодії з органами державної влади виконують важливі легітимаційні функції як у суспільстві, так і в процесі його взаємодії з органами державної влади. Встановлено, що інститути громадянського суспільства є гарантами недоторканності особистих прав громадян, вселяють у них впевненість у своїх силах та служать опорою громадянам і органам державної влади в їхньому можливому протистоянні з ворогом. Вони, у свою чергу, діють на самоврядних засадах у межах Конституції та законів України. Роль громадянського суспільства залишається особливо важливою під час повномасштабної війни в Україні. У такий складний період нашої незалежності кожен українець бере активну участь у суспільному житті держави та долучається до спільної перемоги над ворогом. Значною підтримкою стає діяльність іноземних волонтерів. Тому роль громадянського суспільства неоціненна. Від єдності кожного з нас залежить подальша доля нашої країни [19].

У демократичній правовій державі громадянське суспільство взаємодіє з публічною владою – різновидом суспільно-політичної, суверенної, легітимної влади, яка ґрунтується на суспільних інтересах, що виявляється в системі суспільних, публічно-політичних, вольових відносин, що виникають між фізичними та юридичними особами (як суб'єктами громадянського

суспільства) та державними органами і посадовими особами (яким довірено владу) на основі права. і закон.

На сучасному етапі розвитку України процеси становлення демократичної правової держави та інституціоналізації громадянського суспільства відбуваються одночасно та паралельно, доповнюючи один одного. Широкомасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією проти України 24 лютого 2022 року, накопичила механізми для створення та розвитку міцної та гармонійної взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. Проте шлях до перемоги нелегкий, а тому потребує певних реформ та вдосконалення таких механізмів. Важливо, що сьогодні конституційність і легітимність державної влади повною мірою реалізується в умовах громадянського суспільства. Міра цієї повноцінності прямо пропорційна стабільності інститутів громадянського суспільства та розвитку громадянської правової та політичної культури [19].

Громадянське суспільство – це відображення демократії та перемоги нашого народу над всесвітньо відомим диктатором Путіним. Українці демонструють єдність на всіх фронтах боротьби з російським окупантом, що викликає неабияке захоплення та підтримку дій міжнародної спільноти. Після перемоги у війні з окупантом на українське суспільство чекає низка нових демократичних перетворень, у тому числі й щодо інститутів громадянського суспільства [38].

Процес взаємодії влади та суспільства в українському суспільстві протягом усіх років незалежності супроводжувався низкою проблемних питань, протиріч та непорозумінь. Їх першоджерелом є недосконале нормативно-правове забезпечення, нерозвиненість організаційного механізму, ідеологічні розбіжності між різними учасниками взаємодії тощо. З початком широкомасштабної війни на перший план вийшли багато проблем, які раніше приховувалися або замовчувалися. Україна зіткнулася з тим, що органи державної влади виявилися значною мірою неготовими до розвитку подій у цьому напрямку. Тому на перший план вийшла необхідність швидкого

реагування на зміни, що не завжди прийнятно для владних структур, але загалом можливо для громадських об'єднань та волонтерських рухів. Не останнє місце в сучасній боротьбі за територіальну цілісність і суверенітет займає інформаційна складова, тому варто звернути увагу і на участь ЗМІ у війні [38].

З першого дня військової агресії Українське суспільство та влада об'єдналися задля спільної мети, а саме перемоги над окупантом. В період війни влада подбала про діяльність благодійних організацій та громадських об'єднань. Нещодавно Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги» від 05.03.2022 № 202 (далі – Постанова № 202) встановив, що в умовах воєнного стану не поширюються встановлені законодавством вимоги щодо отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги від юридичних та фізичних осіб – резидентів та нерезидентів. Тож в регіонах, де ведуться активні бойові дії дозволено не вести облік благодійної чи гуманітарної допомоги взагалі. Також відповідно дозволено не звітувати про отримання та використання такої допомоги. Враховуючи відповідні зміни можна прослідкувати такі переваги: по-перше, благодійні надходження на рахунок неприбуткової організації не оподатковуються; по-друге, наявність зареєстрованої організації спрощує закупівлю всього необхідного за кордоном та його ввезення в Україну; по-третє, створення юридичної особи дозволяє краще організувати внутрішні процеси та збільшує довіру людей до різних громадських об'єднань [36].

Волонтери та волонтерські організації вагомо сприяють вирішенню соціально-гуманітарних проблем в Україні та водночас економлять кошти державного бюджету. З метою збільшення обсягів впровадження міжнародного досвіду волонтерської допомоги громадські організації залучають до своєї діяльності українських та іноземних волонтерів [36].

Слід підкреслити, що в умовах воєнного стану в Україні запорука перемоги нашої держави полягає в послідовній і нормативно визначеній

взаємодії громадянського суспільства та органів державної влади. Наприклад, для допомоги Збройним Силам України, територіальній обороні міст, постраждалим та біженцям створено Благодійний фонд «Слава України», який є офіційним партнером Верховної Ради України. Колектив фонду активно координує міжнародну гуманітарну допомогу, організовує її надходження та розподіл за такими напрямками:

- 1) надходження благодійної грошової допомоги з подальшим забезпеченням першочергових потреб Збройних Сил, оборони держави та цивільного населення під контролем Верховної Ради України. Україна;
- 2) забезпечення солдатів різні категорії захисту/боєприпасів;
- 3) забезпечення необхідними медикаментами [24].

Ще один показовий приклад – створення інтернет-платформи «Сповідь» у рамках спільної ініціативи Координаційного штабу з гуманітарних та соціальних потреб та волонтерських організацій. Метою діяльності платформи є обслуговування звернень громадян на екстренну лінію, які потребують різної допомоги. Перевірені волонтери допомагають громадянам у режимі реального часу – збирають усі потреби та наявні ресурси, оперативно відправляють гуманітарну допомогу та медичні засоби тим, хто її найбільше потребує, а саме: населенню та волонтерам, установам, які примусово приймають переселенців, притулках [40].

Співпраця координується за підтримки координаційного штабу гуманітарної допомоги Офісу Президента України, Мінмолодьспорту, Міністерства розвитку громад та територій України, МОЗ та Мінреінтеграції України. Тимчасово окуповані території України, Благодійний фонд «Повір у себе» за підтримки програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Мрій і дій» в Україні, що виконується IREX. Завдяки такій взаємодії громадянського суспільства та влади збираються всі наявні потреби та ресурси для допомоги населенню під час повномасштабної війни. Війна довела, що український народ незламний і має великі цілі, спрямовані на вступ до Європейського Союзу та НАТО, і жоден ворог не зможе стати перешкодою на

цьому євроінтеграційному шляху. Влада усвідомлює, що позиція та роль громадянського суспільства є надзвичайно важливою та серйозною для перемоги над спільним ворогом.

Російська агресія та початок активних бойових дій на значній території України наприкінці лютого 2022 року стали відправною точкою для контролю української державності та рівня розвитку громадянського суспільства. Якщо АТО, згодом ООС у Донецькій та Луганській областях, а також окупація АР Крим торкнулися не кожного українця, то масштабна війна так чи інакше торкнулася кожного. Це стало випробуванням для системи державних органів, а також випробуванням для пересічних громадян та інститутів громадянського суспільства:

- влада повинна якнайшвидше організувати роботу в нових реаліях, забезпечити виконання оборонної функції, створити умови для збереження людських життів, оптимізувати взаємодію всіх зв'язків між собою, силовими структурами та громадянами [45];

- громадські організації, об'єднання, фонди опинилися перед вибором, як долучитися до спільного опору зовнішньому ворогу та «п'ятій колонії» в Україні, оскільки довгі роки політизації та складні процеси становлення громадянського суспільства супроводжувалися поява громадянського суспільства. значна кількість громадських об'єднань, фактичний внесок яких у суспільство мінімальний [45];

- засоби масової інформації, які також існують під впливом різних політичних сил і сфер економічного впливу, стали засобами передачі інформації, необхідної всьому суспільству, але з різних джерел, у різних контекстах і в різних інтерпретаціях [45];

- пересічні громадяни змушені були докорінно змінити свій спосіб життя та обрати шляхи участі у війні (вступ до лав військових частин, до загонів самооборони, участь у волонтерській діяльності тощо) [45].

Яскравим прикладом вияву громадянського суспільства під час війни став добровольчий рух. Якщо на попередньому етапі війни на Донбасі

діяльність волонтерів здебільшого зводилася до забезпечення військовою технікою, спорядженням, одягом та продуктами харчування, то в останні роки забезпеченням масово переміщених осіб, які втратили притулок, доставкою т. зв. додано гуманітарні вантажі на територію бойових дій, інформаційну та психологічну допомогу. Загалом слід говорити про зростання волонтерського руху, що згодом актуалізує необхідність оновлення нормативно-правового забезпечення цієї діяльності та оптимізації механізмів взаємодії з органами державної влади.

Основним законом, що регулює зазначену сферу громадської діяльності, є Закон «Про волонтерську діяльність», прийнятий ще у 2011 році, який з того часу зазнав незначних змін у частині:

- розширення сфери добровільної допомоги воєнізованим формуванням та органам державної влади в умовах воєнного стану та під час здійснення оборонних заходів;

- видача органами державної влади посвідчень волонтера про волонтерську діяльність;

- можливості відшкодування витрат, безпосередньо пов'язаних з волонтерством;

- страхування здоров'я та життя на період діяльності;

- грошові виплати в разі втрати працездатності або смерті під час волонтерської діяльності [61].

Тобто, було забезпечено додаткові гарантії особам, котрі виявили бажання займатись зазначеним видом громадської діяльності. Разом із тим юристи відмічають наявність проблем нормативного забезпечення, що особливо гостро стали відчуватись під час військового стану. Серед низки цих проблем можна визначити наступні:

- по-перше, низький рівень фінансової підтримки волонтерства органами державної влади – цей вид діяльності здебільшого не враховується в державному та обласному бюджетах, що не дозволяє хоча б мінімально підтримувати волонтерів [40];

- по-друге, відсутні цільові програми підтримки розвитку волонтерської діяльності – немає національних, регіональних та місцевих стратегій щодо цього питання, а отже, механізмів взаємодії, не практикується використання різноманітних інструментів, немає загальне бачення цього питання, відсутність чіткого плану дій у разі виникнення кризових ситуацій (війна в цьому контексті є найбільш негативною кризовою ситуацією, на яку необхідно реагувати швидко, оперативно та без бюрократичної підтримки) [40];

- по-третє, існує віковий ценз для тих, хто залучається до волонтерської діяльності - звісно, таке залучення осіб до 18 років має здійснюватися за згодою батьків/опікунів, але діти такого ж віку та взаємодії можуть потребувати волонтерської допомоги з однолітками. забезпечують швидше подолання психологічних бар'єрів, до того ж відсутнє ідеологічне підґрунтя для популяризації волонтерської діяльності серед школярів [40];

- по-четверте, відсутні механізми, які б спонукали людей до волонтерської діяльності – органи державної влади фактично не підтримують такий вид діяльності, навпаки, це супроводжується багатьма перешкодами та суперечливим ставленням як з боку органів влади, так і з боку громадян. органи державної влади. політики та пересічні громадяни [40];

- по-п'яте, взаємодія з волонтерським рухом виходить за межі офіційного кола питань роботи державних органів і часто базується на особистих контактах, іміджі конкретного органу чи навіть його окремих представників [40];

- по-шосте, незахищеність волонтерів, які є найманими працівниками - правовідносини між роботодавцем і працівником не регулюються, якщо він відсутній на робочому місці у зв'язку з виконанням волонтерської діяльності - в умовах війни це стало більш актуальним, оскільки цей вид зайнятості стає непередбачуваною через різні обставини та ускладнює планування власного часу [40];

- по-сьоме, контроль волонтерської діяльності є недосконалим і може заважати – звісно, що контроль має поширюватися на будь-яку сферу, де

фіксується рух значних матеріальних і фінансових ресурсів, а також можна погодитися, що на фоні волонтерства, навіть під час війни деякі особи намагаються отримати власну вигоду, але часто бувають випадки, коли ефективність роботи волонтерів падає і час витрачається на «з'ясування стосунків» з контролюючими органами – тому хотілося б врегулювати проблеми контролю та швидкості процедур, оскільки простота в сучасних умовах може призвести до негативних наслідків і коштувати життя людини [40].

Розглядаючи питання волонтерського руху та широкого поширення ідей благодійності, дослідники пов'язують інтерес до цих явищ із початком війни в Україні у 2014 році. З цього моменту слід зазначити, що люди почали:

- висловлювати занепокоєність питаннями воєнних дій на території країни;
- перерахування коштів на допомогу постраждалим;
- доставляти продукти харчування та речі для підтримки переселенців або військових;
- купувати товари з позначкою про те, що частина отриманих грошей піде на потреби армії тощо [8].

Ймовірно, що сьогодні, коли територія поширення бойових дій суттєво збільшилася, зріс і ступінь готовності громадян будь-яким чином займатися волонтерською діяльністю. Можна сказати, що консолідація українського суспільства вийшла на новий якісний рівень, коли тема війни безпосередньо торкнулася більшості населення країни.

Водночас слід говорити про недостатню увагу до питань взаємодії з боку органів державної влади. Скрізь волонтери, громадські організації та активні громадяни стикаються з перешкодами з боку влади. Це стосується безпосередньо як нормативно-правової сторони, так і організаційної. Звісно, кожна владна структура керується законодавством і за своєю суттю є консервативною. Але в критичних ситуаціях має бути швидке прийняття рішень і конструктивна співпраця, адже в сучасних умовах створюється

враження, що громадяни більш готові до війни та боротьби з агресором, ніж органи влади [8].

На думку науковців, масове поширення волонтерства в Україні в останні роки пов'язане з декількома мотивами, серед яких насамперед слід виділити наступні:

- вирішення суспільно значущих проблем власними силами або силами громадських об'єднань;
- виконання громадських обов'язків перед суспільством і перед собою особисто;
- усвідомлення власних релігійно-моральних принципів, бажання відчувати свою корисність і потрібність у суспільстві;
- усвідомлення себе як професіонала, бажання саморозвитку та отримання нового досвіду;
- отримання почуття задоволення від вдячності людей, яким допомогли, тощо [48, с. 101].

Крім того, висловлюється думка, що розвиток волонтерського руху вивів громадянське суспільство в Україні на новий якісний рівень, оскільки об'єднав значні групи людей для реалізації соціальних цілей, а головне – зменшив кількість патерналістських настроїв. По суті, можна говорити про поширення думки про те, що не варто чекати всього від влади, але якщо потрібно вирішувати проблеми, то потрібно об'єднуватися заради спільного блага. Для поширення подібних настроїв головною умовою позитивних тенденцій можна назвати наявність свободи та підтримки з боку влади, що має відображатися в ефективній нормативно-правовій та організаційній забезпеченості механізмів взаємодії влади та суспільства на всіх рівнях.

З початком тотальної війни в Україні ситуація дещо змінилася. Звичайно, організаційно-правова діяльність із забезпечення національно-патріотичного виховання застаріла, але активність інститутів громадянського суспільства багато в чому зросла. Треба сказати, що національно-патріотичне виховання перейшло з теоретичного рівня на практичний. Різноманітні

волонтерські рухи та громадські організації своєю діяльністю подають приклад молодому поколінню щодо:

- чітка ідентифікація себе як українця, жителя України, члена українського суспільства;
- виховання любові до рідного краю;
- національне єднання навколо спільної ідеї – збереження територіальної цілісності та суверенітету;
- взаємодопомога та підтримка людей, які опинилися у складних життєвих обставинах [49].

Тому можна висловити думку, що сучасна концепція національно-патріотичного виховання зараз розвивається і роль державної влади полягає в підтримці такої діяльності та її нормативному закріпленні.

Особливої уваги заслуговує інформаційна складова сучасних подій на території України. З 2014 року українське суспільство зіткнулося з проблемою так званої інформаційної війни. Насправді йдеться про ведення війни на ідеологічному рівні, яка може мати ще гірші наслідки, ніж ведення активних бойових дій. Це пов'язано з тим, що створюються умови для захоплення людської свідомості «без єдиного пострілу» шляхом впливу на громадську думку, поширення неправдивої інформації чи напівправди.

Характерною рисою гібридної війни є надмірне збільшення кількості неправдивої інформації про Україну як державу загалом, представників вищого керівництва, рядового держслужбовця, армії, волонтерів, громадських діячів тощо. Така інформація в цілому підриває довіру до органів державної влади та інститутів громадянського суспільства як в очах українців, так і в зовнішньополітичній сфері. Інструментами гібридної війни є:

- перекручування та фальсифікація фактів, поширення чуток;
- створення підробок та адаптація їх до наявних фактів з метою дезорієнтації громадян;
- виривання фраз із контексту та приховування чи посилення на некоректні джерела інформації;

- психологічний тиск з використанням різних каналів зв'язку;
- створення «інформаційного шуму» навколо суспільно значущих проблем тощо [48].

На жаль, органи державної влади знають спосіб реагування на дезінформацію, який базується на виробленні симетричних відповідей на негативні аргументи, які активно поширюються в інформаційному просторі. Сьогодні така стратегія є неприпустимою і заздалегідь веде до програшу в інформаційній війні.

Як зазначають експерти, на новому етапі протистояння російські спецслужби використовують тактику нагнітання масових психозів, агресивної поведінки, безпричинної паніки та деморалізації населення України. Для цього використовується значна кількість умовно «українських» джерел інформації, серед яких політичні експерти, боти в соціальних мережах, представники політичних партій, громадських організацій тощо. Прикриттям для роботи таких джерел є політична опозиційність до влади, псевдонаціоналістична орієнтація, антикорупційна чи правозахисна діяльність [50].

З іншого боку, вищий ступінь довіри до громадського сектору, так званих «незалежних експертів» та інтернет-джерел сприяє дезорієнтації людей, сприяє поширенню хибних ідей та думок [69].

Виходячи з цього, слід зазначити, що перед українською владою постало завдання не лише забезпечити військове протистояння ворогу, а й сформувавши нову стратегію протистояння в інформаційному просторі. У той час необхідно було:

- удосконалення механізмів прийняття управлінських рішень у критичних ситуаціях;
- визначення мети та сутності інформаційних атак;
- розробка алгоритмів боротьби з російською пропагандою не лише на основі «традиційного» захисту, а й ведення контрнаступу в інформаційному просторі;

– координація взаємодії органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, засобів масової інформації з метою оперативного інформування громадськості [69].

Особливу увагу слід приділити поширенню серед громадськості знань про інформаційну гігієну, критичне мислення та вибіркоче використання інформаційних ресурсів. Останнє є надзвичайно важливим, оскільки сучасні ЗМІ можуть відігравати позитивну роль, оперативно поширюючи правдиву інформацію та неупереджено висвітлюючи проблемні моменти в роботі органів державної влади, тим самим сприяючи запобіганню порушень з їхнього боку. Водночас ЗМІ можуть переслідувати деструктивні цілі та бути провідником гібридної війни, яку веде супротивник в українському інформаційному просторі. Тому надзвичайно важливим напрямком у взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства є підвищення рівня медіаграмотності громадян та максимально прискорене поширення важливої інформації.

3.2. Роль волонтерського руху у розвитку громадянського суспільства

Війна між Росією та Україною, черговий гарячий етап якої триває з 24 лютого 2022 року, кардинально змінила життя людей у всіх сферах життя. Це стало психотравмуючим фактором особливо для дітей та молоді, які перебували в зоні бойових дій. Україна опинилася на порозі кардинальних соціально ризикованих змін. Протягом цього часу потреби таких груп населення України перебувають в умовах воєнного стану, вони перебувають у складних життєвих обставинах, мають низку певних соціальних, матеріальних, психологічних проблем, а саме: втрата майна та стабільності умов життя; труднощі соціальної адаптації до нових умов життя; відсутність достатніх можливостей для задоволення поточних потреб; втрата довіри та чітких ціннісних перспектив при оцінці своїх соціальних зв'язків у системах

відносин; збільшення кількості ВПО; успішна інтеграція дітей із сімей вимушених переселенців у приймаючі громади на основі цінностей кожної особистості, особливо українського суспільства, їх підтримка в нових місцях проживання, виховання та навчання, нових колах соціальної взаємодії, прагнення до соціального успіху «після війна» тощо.

Такий комплекс проблем підтверджується, розширюється та набуває глибшого змісту залученням організацій громадянського суспільства під час військової агресії Російської Федерації, адже саме громадські організації та благодійні фонди можуть активно співпрацювати у сфері підтримки різних груп населення, а саме дітей та молоді війни, які переїхали в інші населені пункти, віддалені від військових подій, які залишилися жити у своїх домівках, у населених пунктах «червоної зони», на окупованих територіях, замінивши тим самим деякі ключові аспекти діяльності державних послуг та їх обов'язки [1, с. 16]. Завдяки активній діяльності людей із цих волонтерських підрозділів та волонтерських служб тепер є можливість надавати мешканцям матеріальну допомогу, інформаційну підтримку, особливо послуги соціального характеру.

Так, Л. Паливода, О. Вінніков і В. Купрій вважають, що громадянське суспільство – це інституції, організації й індивіди, які об'єднуються та співпрацюють заради відстоювання чи задоволення власних інтересів поза межами держави, бізнесу чи сім'ї [2]. А. Карташов і О. Радченко дотримуються ширшого підходу до тлумачення цього поняття, трактуючи як співпраця індивідів, у результаті якої є держава. На їхню думку, громадянське суспільство охоплює не лише об'єднання та соціальні рухи, а й приватну сферу, зокрема відносини в сім'ї [38].

Політолог Ю. Якименко трактує громадянське суспільство як сферу, в якій його члени можуть вирішувати актуальні проблеми, відстоювати свої інтереси, займатися суспільно значущою діяльністю та брати відповідальність за створення суспільного добробуту нарівні з органами державної влади. Відповідно до такого бачення громадянське суспільство стає активним гравцем у забезпеченні національної безпеки й розвитку суспільства [81].

З нашої точки зору, одним із основних принципів взаємодії громадянського суспільства та влади в демократичній державі є стан постійного діалогу, результатом якого має стати співпраця, партнерство та спільний розвиток механізмів зміцнення національної безпеки. Взаємодія громадянського суспільства та державної влади пов'язана з багатьма чинниками, які фактично визначаються соціально-економічним устроєм, політичною ідеологією та сучасним політичним устроєм держави в цілому. Відносини також залежать, з одного боку, від форми правління, функцій державних інститутів, а з іншого — від рівня політичного розвитку громадянського суспільства (тобто від політичної та соціальної компетенції його членів), наявності організаційної інфраструктури та дієвості налагоджених механізмів взаємовідносин з державною владою (громадськими організаціями, спілками, асоціаціями тощо), спільні інтереси та бачення розвитку держави, нормативне та інформаційне забезпечення такої взаємодії навіть з боку звичаєві та культурні традиції та геополітичне середовище. З урахуванням усіх цих та інших факторів у науковому політичному дискурсі сформувалося чимало підходів до класифікації та характеристики як політичних систем, так і взаємовідносин громадянського суспільства та державної влади, заснованих на принципах демократії [81].

Українське волонтерство – тема, надзвичайно поширена у суспільній площині. Написані без перебільшення тисячі журналістських публікацій в електронних і друкованих засобах масової інформації, сам термін «волонтер» пройшов апробацію часом і результатами в суспільстві, активно використовується і в середовищі пересічних громадян, і на рівні вищих та місцевих органів державної влади.

Новітні громадянські практики українців досить швидко й органічно увійшли в реалії українського повсякдення і викликали серйозні суспільні зміни і в сприйнятті волонтерства як явища, і в контексті особистого залучення до виконання волонтерських обов'язків, і щодо визнання великого значення волонтерського руху в розвитку суспільних процесів як важливої складової

громадянського суспільства. Але ці явища взаємопов'язані – з одного боку, діяльність українських волонтерів є прямим свідченням трансформаційних системних змін, що відбуваються в середовищі громадянського суспільства, і безпосереднім наслідком таких змін. А з іншого – публічністю своєї діяльності, веденням постійного соціального діалогу із громадою, ефективністю надання волонтерських послуг активісти уже своєю чергою самі безпосередньо впливають на українське суспільство, закріплюючи в його самосвідомості принципи відповідальності, важливості активної особистої участі в трансформаційних змінах, що відбуваються у суспільстві, і, тим самим, – у процесах становлення української політичної нації [2].

І сприяли цьому саме протестні акції зими 2013–2014 рр. Ужиті владою жорсткі репресивні заходи щодо розгону студентського Євромайдану, після яких Києвом пройшов «марш мільйонів», стали саме тим чинником, який «запустив» процес повернення українського громадянина обличчям до держави і тогочасної влади. Мається на увазі не лише організація актів масової громадянської непокори, а й швидке виникнення унікального суспільного руху допомоги, підтримки і єдності. Практично одночасно з самоорганізацією Майдану почав формуватися рух – умовно назвемо їх – «небайдужих громадян», чітко визначеною метою діяльності яких, окрім особистої участі в масових акціях протесту, була безпосередня різнобічна підтримка київського Майдану найнеобхіднішими і найпотрібнішими засобами – їжею, водою, ліками, засобами гігієни, захисту, теплими речами, грошима тощо. У першу чергу йдеться про киян, які миттєво організували такі команди підтримки, збираючись у швидкі мобільні групи. Ця вербальна формула – «небайдужі громадяни» – згодом набула властивого і характерного саме для нього символічного значення і змісту, швидко поширившись у суспільному просторі [2].

Однією з головних рис українського волонтерства є його висока мобільність, оперативність, зразково вибудована логістика. На окрему увагу заслуговує кмітливість волонтерів – розмаїття способів, видів, форм

волонтерської активності, варіантів отримання коштів. Перелік засобів, до яких вдаються волонтери, на нашу думку, свідчить про високий рівень креативності української нації, її підприємницьку кмітливість та господарність – риси, які були незатребувані державою протягом майже ста років, і проявили себе лише в умовах кризи – військової і державної. За загальними оціночними даними, волонтерських груп по Україні – сотні, якщо не тисячі. Але в будь-якому випадку це тимчасовий вихід із ситуації, що склалася із забезпеченням української армії, адже громадські організації не повинні виконувати і підміняти функції держави. І рівень питань, які вирішують волонтери 2015 р., кардинально відрізняється від запитів і проблем, які вирішувалися волонтерами 2014 р. Волонтери розробляють і тестують сучасні польові укріплення для української армії, відновлюють важку військову техніку, літаки та кораблі, займаються розробкою високотехнологічних проектів, які кардинально впливають на перебіг боїв та військових операцій [2].

Благодійний фонд «Соціальні ініціативи» ініціював створення Українського волонтерського товариства «Братська допомога» як неприбуткової громадської організації, місією якої є:

– по-перше, оперативне керівництво евакуацією цивільного населення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо існує загроза його життю чи здоров'ю, а також матеріальним і культурним цінностям, а також сприяння процесам забезпечення гуманітарна допомога в Україні (насамперед: жінки з дітьми, опікуни дітей та особи з інвалідністю, які потребують допомоги в різних містах України);

– по-друге, консалтингова діяльність, а саме надання широкого спектру юридичних консультаційних послуг громадянам, іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України та в умовах війни зіткнулися з правовими проблемами, пов'язаними з мобілізацією, перетином державного кордону. громадян України, дозвіл на

виїзд спільної дитини за кордон, отримання статусу ВПО та отримання державної допомоги;

- по-третє, гуманітарна діяльність, яка включає координацію доставки гуманітарної допомоги в усі регіони;

- по-четверте, волонтерська допомога, як служба, яка збирає волонтерські можливості з усієї України та допомагає громадянам нашої країни [66].

Варто зазначити, що мультидисциплінарна взаємодія волонтерських та благодійних організацій з метою розширення можливостей волонтерського сектору породжує добрі справи, має велику силу та намагається дати кожному можливість відчутти її трансформаційний ефект в умовах війни [66].

Поряд із розробкою теоретико-методологічних засад взаємодії громадянського суспільства та влади український політичний дискурс зосереджується переважно на вужчих проблемах комунікації цих суб'єктів держави. Ці проблеми є об'єктивним наслідком перехідного періоду від режиму тоталітарного управління до «стану соціального діалогу». Тому формування громадянських інституцій, створення ефективної взаємодії з органами державної влади, впровадження демократичних цінностей на шляху інтеграції до ЄС – ці завдання мають бути спільною метою суспільства та влади [81].

Розвиток громадянського суспільства та ефективна взаємодія його організацій з органами державної влади є ключовими в контексті забезпечення національних інтересів України, особливо для досягнення тих зовнішньополітичних цілей, які пов'язані з реалізацією європейського вектору розвитку та є одним із їх стратегічних пріоритетів покращення стану внутрішньої безпеки в Україні.

Якщо коротко, то основними методами розвитку українського громадянського суспільства сьогодні є:

- підвищення політичної культури народу, створення нових можливостей для участі громадян в управлінні державними і громадськими справами;

- посилення процесу приватизації в усіх сферах життя, формування інститутів громадянського суспільства, як ринкових, так і неринкових (благодійних організацій, товариств споживачів, клубів зацікавлених сторін, асоціацій, асоціацій та інших подібних інструментів), різноманітних форм громадського розвитку, автономії та ініціатив ;

- постійне вдосконалення механізму контролю, тобто механізму зворотного зв'язку суспільства з державою;

- максимальне розширення території судового захисту прав і свобод людини, формування законності та поваги до закону;

- систематичне виховання природного патріотизму до країни та держави з повагою до національної історико-культурної спадщини;

- підвищення відкритості суспільства як основи свободи інформації та публічності та спілкування із зовнішнім світом.

Маючи справу з демократичними системами та процедурами, а також із широким спектром суспільної свідомості, ми не лише долаємо явище суспільної пасивності та підвищуємо рівень суспільної свідомості, а й живемо в демократії та користуємось її перевагами [63].

Тому розвиток громадянського суспільства в Україні найближчим часом залежатиме від того, наскільки державі та суспільству вдасться усунути причини дестабілізуючих факторів і створити умови в кожній сфері життєдіяльності суспільних організацій. Вирішальними передумовами гарантування статусу нації є дотримання законів та недопущення дестабілізації. Це головні умови збереження незалежності нації, суспільства та особистості.

3.3. Ризики діяльності волонтерського руху під час війни в Україні

Реалії сьогодення, з якими зіткнулися Україна та українське суспільство, сприяли єднанню населення та фахівців різних галузей. Не стала винятком і сфера соціальної роботи. Сьогодні кожен українець, який перебуває на відповідному фронті, наближає нашу перемогу. Аби підтримати Збройні сили України, населення, яке постраждало від агресивних дій окупантів, дітей та людей похилого віку, багато українців пішли волонтерами. Значна кількість таких волонтерів займається збором коштів, купівлею необхідних товарів, медикаментів, продуктів харчування, допомогою з транспортуванням та евакуацією, отриманням професійної медичної допомоги, допомогою переселенцям тощо. За короткий час волонтерство в Україні перетворилося на потужний національний громадський рух окремих осіб та громадських організацій, які спрямовують свою діяльність на надання багатосторонньої допомоги за різними напрямками, а саме: матеріальної, медичної, правозахисної та психологічної допомоги різним категоріям населення. Волонтерський рух, який сьогодні діє в Україні, не має аналогів.

У 2014 році склалася така ситуація, що перша проблема, з якою стикаються волонтери під час збору коштів – це податки. Благодійність в Україні завжди була повільною. Крім того, до 12 квітня діяв спецподаток на благодійність. З кожного платежу, що перевищує 1710 гривень, введено податок у розмірі 15-17% [71].

Щоб купити амуніцію чи їжу для солдатів, зазвичай збирають гроші на картку а потім з них стягують податок, і зібрані гроші використовуються для його оплати. Це ж стосується і благодійних фондів. Якщо цей фонд дає людині умовну дотацію в розмірі 100 тис., то вона повинна заплатити 15 тис. податку. Прийнятий закон про те, що допомога, яка надсилається військовослужбовцям у зону АТО, не оподатковується цим податком [73].

На сьогоднішній день всі фінансові установи мають можливість укласти з банком договір «Про несплату податків» при наданні допомоги зоні АТО.

Волонтери стали найнадійнішим джерелом інформації. Влада скільки завгодно може запевняти людей, що в армії все є і вони в хороших умовах, але

ті люди, які відвідують наших бійців і бачать, що насправді відбувається в зоні АТО, не звикли мовчати. Часто поширюють інформацію через соціальні мережі, дають розгорнуті інтерв'ю в ЗМІ. Тому волонтери іноді можуть бути дуже осудливими, а іноді їх можуть у чомусь звинуватити.

Волонтери – це люди, які бачать багато «зайвого». Ця проблема прихована. Тому що волонтери піддаються переслідуванням. Ці випадки часткові, але вони є, і це вже негативна тенденція.

Волонтерство не має релігійних, вікових, расових, гендерних чи політичних обмежень. Специфіка українських волонтерів полягає в тому, що кожен з них небайдужий до свого оточення і вирішує проблеми, які стосуються як окремої людини, так і країни в цілому. Волонтери – це зазвичай звичайні люди, які вкладають свої ресурси, час і талант у реалізацію відповідних проектів та надання допомоги. Волонтерство сприяє зміцненню соціальних зв'язків, створенню міцного, згуртованого та безпечного суспільства, посиленню громадської активності, наданню державних послуг та благ [73].

Особливостями волонтерства в Україні сьогодні є:

- високий рівень ініціативності та самостійності діяльності волонтерських структур;
- громадські структури як організації громадянського суспільства професійно задовольняють певні потреби;
- значна кількість волонтерів є представниками різних професійних сфер діяльності;
- вимушені добровільні ініціативи через недостатню ефективність державних інституцій або обмеженість державних ресурсів [71].

Волонтерська діяльність у надзвичайно складний період згуртувала суспільство, дала змогу створити ефективну структуру груп людей та організацій, які готові взятися за вирішення найбільш глобальних та нагальних проблем. Активна громадська позиція, благородство, самопожертва та самопожертва – риси, які характеризують українського добровольця. Сьогодні

волонтерство в Україні характеризується значною кількістю нестандартних для світової практики волонтерства сфер діяльності. Які створюють не лише систему допомоги окремим структурам та особам, які її потребують, а й систему розробки та реалізації рішень, спрямованих на ефективне виконання функцій відповідними державними структурами.

Особа, яка займається волонтерською діяльністю, поєднує в собі загальнолюдські та суспільно-моральні якості, виконує функції підтримки та соціального захисту громадян, виступає у складі самоорганізованої та самокерованої системи допомоги, виступає донором.

Волонтерська діяльність здійснюється українськими волонтерами не лише на території України, а й за кордоном. Багато людей, що стали вимушеними переселенцями стають до волонтерських лав аби допомагати тим, хто залишився у зоні активних бойових дій або допомагають подолати наслідки воєнних дій як на психологічному рівні так і завдяки фізичній присутності та допомозі. Для багатьох волонтерів, що беруть участь у волонтерській діяльності зараз важливим є саме кінцевий результат – вирішення проблеми тих, хто звернувся за допомогою [73].

Волонтери як представники нових соціальних демократичних рухів ставлять на меті розв'язання соціальних завдань, і тому традиційно мають велику підтримку суспільства та авторитет. Одночасно останніми місяцями лунають гучні скандали та арешти, пов'язані з розкраданням коштів та гуманітарної допомоги як деякими волонтерськими організаціями, так і пов'язаними з ними чиновниками регіонального рівня. Такі випадки не поодинокі – на 23 червня 2022 р. поліція зареєструвала 247 кримінальних проваджень щодо незаконних дій з гуманітарною допомогою, серед яких розкрадання [2].

У складних умовах збройної агресії РФ виникає питання щодо дальшого розвитку ВР, зокрема потреби та форм його державної підтримки.

Фактично щодо цього сформувалися «дві філософії» – регуляція та дерегуляція. Прибічники регуляції – це здебільшого представники органів

державної влади та наближених до них благодійних структур, які займаються волонтерською діяльністю. На їхню думку, доцільно здійснювати як визначення напрямів волонтерської діяльності, видачу відповідних документів, що засвідчують належність до ВР, фінансування відібраних організацій з державного бюджету, надання членам таких організацій певних пільг, преференцій та зарахування до трудового стажу в волонтерських організаціях. Саме в цьому напрямі й відбуваються зміни до законодавства та підготовка нормативно-правових актів з 2015 р. [2]

Прибічники дерегуляції волонтерства – це фахівці сектору безпеки, які вважають: недоцільно інвестувати державні бюджетні кошти в аматорські логістичні проєкти забезпечення Збройних Сил амуніцією та спорядженням, у підготовку для них кадрів, а натомість треба розбудовувати відповідну службу в складі ЗСУ за західними зразками. Більшість волонтерів також негативно ставляться до спроби зрегулювати свою діяльність, що цілковито позбавить їх не тільки творчості, але й мобільності, яка і є досі перевагою над державною системою тилового забезпечення [2].

Розвиток волонтерської діяльності в умовах воєнного стану потребує додаткового врегулювання трудових відносин. Як оформити відсутність на роботі працівника, який займається волонтерською діяльністю, задаються питаннями як роботодавці, так і волонтери [52].

Основні принципи волонтерської діяльності визначаються Законом України «Про волонтерську діяльність», яким визначено, що волонтер — фізична особа, яка на добровільних засадах здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання добровільної допомоги. Волонтери можуть здійснювати свою діяльність на базі організації чи установи за розумною угодою між ними чи без неї та можуть отримати посвідчення волонтера [61].

Ні згаданий закон, ні Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП) не встановлюють особливих трудових прав чи гарантій для волонтерів. На волонтерів не поширюється дія ст. 119 КЗпП, яка встановлює гарантії для

працівників при виконанні державних або громадських обов'язків, за ними не зберігається місце роботи та середній заробіток [41].

Таким чином, роботодавець має право взяти до уваги неявку працівника на роботу за власним бажанням і навіть звільнити його за прогул. Однак у цьому випадку працівник може звернутися до суду, щоб оскаржити це звільнення. Суд, навпаки, може визнати причину відсутності працівника на роботі поважною і покласти на роботодавця обов'язок повернути його на роботу з виплатою останнього середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Тому, щоб уникнути складних правових ситуацій, оптимальним рішенням буде укладання «договорів» між працівником-волонтером і роботодавцем.

Під час здійснення волонтерської діяльності працівник краще повідомить про це роботодавця, надавши копію контракту (за наявності), підтвердження волонтерської діяльності або підтвердження від організації, де він здійснює волонтерську діяльність, якщо він не уклав договір про волонтерську діяльність. Роботодавець, навпаки, зможе підібрати відповідний режим роботи для працівника-волонтера, враховуючи трудові обов'язки працівника та обсяг роботи, яку він має виконати.

Якщо обов'язки працівника дозволяють поєднувати роботу та волонтерство, йому можна:

- встановити неповний робочий час (ст. 56 КЗпП),
- встановити дистанційну роботу (ст. 60-2 КЗпП),
- встановити гнучкий режим робочого часу (ст. 60 КЗпП), у такому

разі працівник-волонтер пише відповідну заяву, а роботодавець у свою чергу усиновить наказ [41].

Якщо працівник повністю зайнятий волонтерством і не встигає працювати, то працівник може:

– взяти щорічну основну або додаткову відпустку, за бажанням працівника, з обмеженнями, що встановлюють Закон України «Про організацію трудових відносин у період воєнного стану»,

– взяти обов'язкову відпустку без збереження заробітної плати у порядку Закону України «Про відпустки» та Закон України «Про організацію трудових відносин у період військового стану» [41].

Отже, основними методами розвитку українського громадянського суспільства сьогодні є підвищення політичної культури народу, створення нових можливостей для участі громадян в управлінні державними і громадськими справами, посилення процесу приватизації в усіх сферах життя, формування інститутів громадянського суспільства, як ринкових, так і неринкових (благодійних організацій, товариств споживачів, клубів зацікавлених сторін, асоціацій, асоціацій та інших подібних інструментів), різноманітних форм громадського розвитку, автономії та ініціатив, постійне вдосконалення механізму контролю, тобто механізму зворотного зв'язку суспільства з державою тощо.

Волонтери – це суттєва підтримка військових та громадян, які потребують допомоги. У свою чергу вони теж потребують підтримки, у тому числі від роботодавців, щоб не залишитися без роботи та доходу, допоки вони допомагають країні.

Будь-яка робота з людьми несе в собі ризики емоційного вигорання, але волонтерство в цьому плані є особливо небезпечним. Адже в даному випадку будь-яка цільова група потребує не тільки самовідданої праці та матеріальних пожертвувань, а й душевного тепла, співчуття, співпереживання. Надмірна особистісна включеність у проблеми обділених загрожує тим, що незабаром внутрішні ресурси волонтера можуть вичерпатися. У шляхетному пориві самовіддачі чуйні й добрі люди часом доводять себе психічного виснаження.

Волонтерські організації, діяльність яких базується на принципах добровільності, безоплатності, соціальної значимості та самовдосконалення, дає підстави для визнання їх інститутом громадянського суспільства. Вони

створюються добровільно громадянами та існують самостійно за підтримки держави. При здійсненні волонтерської діяльності громадяни реалізують свої права та свої інтереси, вирішують завдання у тій сфері діяльності, у сфері якої існує та чи інша організація. Крім того, волонтерські організації беруть участь у реалізації внутрішніх функцій держави (культурної, соціальної, духовної тощо), тим самим вирішуючи окремі соціально-значущі проблеми та позитивним чином впливаючи на сприятливий стан усередині суспільства.

ВИСНОВКИ

Отже, в результаті дослідження можемо зробити наступні висновки:

-по-перше, слід зазначити, що проблема волонтерського руху як форми взаємодії влади і громадянського суспільства набула особливої актуальності під час повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Хоча волонтерство в Україні розвивалося і до цього часу, проте воно не набуло загальнодержавного поширення. Питання волонтерства в Україні є мультидисциплінарним і не існує єдиного підходу до його визначення. Тож, на нашу думку, волонтерська діяльність – це добровільна неприбуткова діяльність, яка спрямована на надання допомоги особам, котрі перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Сьогодні ця тема є дуже актуальною для України через складну політичну ситуацію. Зараз дуже активно розвивається волонтерський рух допомоги українським військовим, який виник ще у 2014 році;

- по-друге, визначаючи основні напрямки діяльності волонтерського руху під час війни в Україні, зазначимо, що він орієнтований в основному у військову сферу, медичну та соціальну допомогу, співпрацю із державою щодо питань зниклих безвісти та звільнення громадян України із полону. Саме в цих сферах відбувається співпраця волонтерських організацій та держави. Хоча на нормативно-правовому рівні така взаємодія не визначена і відбувається лише у практичній площині, що часом значно обмежує можливості діяльності волонтерів. Основною метою волонтерських організацій є захист прав людини (тварин, навколишнього середовища), матеріальна чи психологічна допомога та покращення життя населення. Волонтерський рух можна розглядати як один із шляхів збереження та зміцнення загальнолюдських цінностей. ООН вважає цю діяльність важливою стратегією, спрямованою на вирішення багатьох проблем не лише в нашій країні, а й у світі;

- по-третє, розглядаючи особливості взаємодії волонтерського руху з органами державної влади, приходимо до висновків, що під час війни в Україні волонтерство набуло загальнодержавного масштабу – від поодиноких волонтерів-ентузіастів до великих волонтерських організацій, які збирають мільйони гривень на військову та соціальну допомогу. Серед таких фондів найбільшими є «Народний тил», «Повернись живим», «Крила Фенікса», «Армія SOS», «Благодійний фонд Сергія Притули». Ці фонди перекривають частину обов'язків держави у військовій сфері і тісно співпрацюють з Міністерством оборони України. Наприклад, коли держава через бюрократичні перепони не може закупити певну кількість амуніції, це роблять волонтерські фонди. Чи, наприклад, для того щоб вирішити певне питання міністерство має оголосити тендер, що потребує часу, а волонтерський фонд може вирішити це питання дуже швидко. Основними засобами допомоги волонтерів є: збір коштів (волонтери збирають кошти в спеціальні скриньки в громадських місцях, під час благодійних ярмарків, концертів та інших масових культурних заходів, під час літургій у храмах), збір речей, доставка зібраної допомоги до військових частин за місцем їх дислокації, до госпіталів, сім'ям воїнів;

- по-четверте, якщо розглядати роль волонтерського руху у розвитку громадянського суспільства, то волонтерство в Україні стало безпрецедентним – такого масштабу волонтерство не мало в жодній країні. Адже, волонтерство під час війни – це не лише допомога військовим чи цивільним, це спосіб боротьби з агресором; це механізм мобілізації усього народу до участі у захисті свого суверенітету. Волонтерство як сукупність громадянських зусиль має ціннісно-гуманістичний та соціальний характер і є однією з ознак громадянського суспільства. Населення з повагою та довірою сприймає діяльність волонтерів, в результаті чого волонтери АТО створюють нову еліту громадянського суспільства. Мережа волонтерських організацій складається з всеукраїнських, регіональних, місцевих та міжнародних організацій, що діють на території України;

- по-п'яте, визначаючи ризики діяльності волонтерського руху під час війни в Україні, звернено увагу, що на сьогодні основний напрямок волонтерства – військовий. Проте волонтери не лише рятують життя та здоров'я бійців та інших постраждалих під час бойових дій на Сході, а й допомагають їм вирішити соціальні проблеми, повернутися до мирного життя та облаштуватися на новому місці. Проте, діяльність волонтерів все ще чітко не регламентована, а Закон України «Про волонтерську діяльність» викликає більше питань, ніж відповідей. Якщо Закон і визначає сфери допомоги держави волонтерам, проте майже відсутні механізми реалізації цих положень. Відкритим залишається питання і захисту прав волонтерів;

- по-шосте, приходимо до висновків, що діяльність волонтерів та волонтерських організацій набуло широкомасштабного поширення як реакція на зовнішні загрози суверенітету держави. Проте, така діяльність не має належного нормативно-правового регулювання, а співпраця із державою здійснюється за рахунок договорів чи домовленостей, що аж ніяк не захищають права волонтерів. Тому, вважаємо, що на нормативному рівні мають бути чітко прописані механізми співпраці держави та волонтерських організацій в залежності від їх рівня та статусу. Крім того, варто на законодавчому рівні захищати фінансові активи волонтерських організацій, щоб не виникали псевдоволонтери або бажанчі забагатитися за рахунок «народних грошей». Очевидно, що для дослідження якості соціального капіталу, зосередженого у волонтерських структурах, необхідно провести низку соціологічних досліджень, які зможуть забезпечити розширення цього руху в Україні та підвищити ефективність волонтерської допомоги.

Основними методами розвитку українського громадянського суспільства сьогодні є підвищення політичної культури народу, створення нових можливостей для участі громадян в управлінні державними і громадськими справами, посилення процесу приватизації в усіх сферах життя, формування інститутів громадянського суспільства, як ринкових, так і неринкових (благодійних організацій, товариств споживачів, клубів

зацікавлених сторін, асоціацій, асоціацій та інших подібних інструментів), різноманітних форм громадського розвитку, автономії та ініціатив, постійне вдосконалення механізму контролю, тобто механізму зворотного зв'язку суспільства з державою тощо.

Волонтерські організації, діяльність яких базується на принципах добровільності, безоплатності, соціальної значимості та самовдосконалення, дає підстави для визнання їх інститутом громадянського суспільства. Вони створюються добровільно громадянами та існують самостійно за підтримки держави. При здійсненні волонтерської діяльності громадяни реалізують свої права та свої інтереси, вирішують завдання у тій сфері діяльності, у сфері якої існує та чи інша організація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Вимушені переселенці як соціальна проблема глобалізованого світу й сучасної України та об'єкт соціально-педагогічної підтримки. Т. Ф. Алексеєнко (Ред.), Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки. (Колективна монографія). 2020. С. 8-69.
2. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh>
3. Армія SOS (звіти). URL: <http://armysos.com.ua/zviti>
4. Благодійна ініціатива «Турбота, підтримка». URL: https://www.facebook.com/pg/CharityinitiativeCareSupport/about/?ref=page_internal
5. В ООН назвали кількість загиблих цивільних на Донбасі з початку війни. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/12/novyna/suspilstvo/oon-nazvaly-kilkist-zahyblyx-cyvilnyx-donbasi-pochatku-vijny>
6. В Україні 14,5 тис. волонтерів постійно допомагають армії – Ахрамія. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27039296.html>
7. В Україні запустили офіційну платформу гуманітарної допомоги для об'єднання волонтерських та державних ініціатив. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://minre.gov.ua/news/v-ukrayini-zapustyly-oficiynu-platformu-gumanitarnoyi-dopomogy-dlya-obyednannya-volonterskyh-ta>
8. Веденєєв Д. В., Турчак О. В. Добровольчий рух в Україні в роки російсько-української війни: ризики роботи та форми державного та громадського визнання. Військово-науковий вісник. 2018. № 30. С. 206-216.
9. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці. Київ: НІСД. 2016. 528 с.

10. Волонтери в зоні ризику емоційного вигорання. Як цього уникнути? Світловодськ онлайн. URL: <https://svetlovodsk.com.ua/14077-volontery.html>
11. Волонтери надрукували для армії 500 посібників з ведення бою у міських умовах. 12.12.2014. URL: https://cemor.mt.ua/mws/317266/volontery_napечatali_dtya_armii_500_posobiyi_po_vedemyu_boya_v_gorodskih_usloviyahfoto
12. Волонтери фронту: Хто у Львові допомагає військовим. URL: http://tvoemisto.tv/news/volontery_frontu_hto_u_lvovi_dopomagaie_viyskovym_66020.html
13. Волонтерство – це спосіб втриматися за здоровий глузд. Досвід українців, які допомагають іншим. 2022р. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/03/23/247928/>
14. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. Unicef. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference>
15. Волонтерські організації. URL: <http://mip.gov.ua/content/volonterski--organizacii.html>
16. Волонтерські програми в Україні. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/aboutukraine/volunteering>.
17. Волонтерський рух в Україні: історія, сучасність та перспективи розвитку. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/46194/1/Conference_NTU_KhPI_2016_Molod_sotsio_forum.pdf#page=54
18. Георгій Тука. Воїни добра. URL: <http://life.pravda.com.ua/society/2014/09/18/180486/>
19. Горбачевський Т. Волонтерський рух на підтримку захисників Вітчизни, захист переселенців. Між війною і соборністю. Соціокультурна інтеграція та адаптація переселенців з Донбасу та Криму. Західноукраїнський

вектор: монографія. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2017. С. 394–395.

20. Горелов Д. М., Корнієвський О. А. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с.

21. Господарський Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

22. Громадянське суспільство України. ISSUU. 2017. Feb 15. URL: https://issuu.com/undpukraine/docs/ukr_report2016

23. Державні санітарні норми і правила «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу», затверджена наказом МОЗ України № 248 від 08. 04. 2014р.

24. «Динамо» продовжує допомагати пораненим бійцям АТО/ООС у військовому шпиталі.. URL: http://www.fcdynamo.kiev.ua/allnews/news/dinamo_prodolzhaet_pomogat_ranenym_voinam_atoos_v_voennom_gospitale/?__cf_chl_jschl_tk__=pmd_wQRigCJ-PWCx1RA6o.H_yKS_zbY8ga7huxFO9cuhzPog-1631012704-0-gqNtZGzNAjujcnBszQQR

25. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

26. Житомир.info: «У Бердичеві у волонтерської організації «Крила Фенікса» з'явився офіційний офіс». URL: <http://www.zhitomir.info/mws143708.html>

27. Жужа Л. Волонтерський рух у контексті антитерористичної операції в Україні: політологічний вимір. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Харків, 2016. С. 1-10.

28. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» / (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 4, ст.19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

29. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я» № 2002-VIII від 06.04.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text>

30. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» / (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 30, ст.340). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17#Text>

31. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.31). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>

32. Закон України «Про підвищення доступності та якості медичного обслуговування у сільській місцевості» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.32). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2206-19#Text>

33. Зверєва І. Д. Волонтерство. Порадник для організатора волонтерського руху. К. : ВГЦ «Волонтер», 2015. 552 с.

34. Зима О. Г. Особливості волонтерства та його розвиток в Україні. Харків: Видавництво ХНЕУ. 2016. 48 с.

35. Інформаційна довідка щодо волонтерства та благодійництва. URL: <http://www.msp.gov.ua/news/12101.html>

36. Інформаційна довідка щодо волонтерства та благодійництва. URL: <http://www.msp.gov.ua/news/12101.html>

37. Казан Е. Проблеми медичного забезпечення Збройних Сил України в Антитерористичній операції (2014–2015). URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/09/medicine-ato-14-15.html>

38. Карташов А. В., Радченко О. В. Громадянське суспільство і політика. Політична абетка. Київ, 2016. 48 с. URL:

<https://www.iri.org.ua/sites/default/files/resources/>

Громадськесуспільствоіполітика_1.pdf.

39. Каталог волонтерських організацій: Тернопільська область. URL: <http://dopomoga-armii.com.ua/category/ternopil/>

40. Кахнова М. Підтримання небайдужих: як допомогти розвитку довільного руху. Інформаційно-аналітичний ресурс «Mind». Підтримай небайдужих: як допомогти розвитку волонтерського руху. Інформаційно-аналітичний ресурс «Розум». URL: <https://mind.ua/openmind/20241526-pidtrimati-nebajduzhih-yak-dopomogti-rozvitku-volonterskogo-ruhu>.

41. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 року в редакції від 19.11.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

42. Кожен може. URL: <https://everybodycan.com.ua/news/dopomoga-likarnyam/dopomoga-likarnyam-pid-chas-viyni>

43. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

44. Корнієвський О. А., Горелов Д. М. Український волонтерський рух у контексті світового досвіду. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Національного інституту стратегічних досліджень «Стратегічні пріоритети». 2015. № 1 (34). С. 95-100. URL: <http://web.archive.org/web/20160602121037/http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/16-1436780076.pdf>

45. Крапівіна Г. О. Світовий волонтерський рух: стан і статус. *Вісник економічної науки України*. 2016. № 1, с.73-76.

46. Лях Т. Л. Планування залучення волонтерів як важливий компонент волонтерської програми. *Вісник ЛНУ імені Івана Франка*. 2013. № 23. Ч. 1. С. 206—213.

47. Лях Т. П. Волонтерство як суспільний феномен. Проблеми педагогічних технологій: зб. наук. пр. Волинський державний університет імені Лесі Українки. Луцьк: Волинський академічний дім, 2016. Вип.3-4, С.139-144.

48. Мадрига Т. Б. Волонтерський рух в Україні в умовах зовнішньої агресії. Прикарпатський вісник НТШ. Думка – Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2018. № 6. С. 96-106.
49. Макаренко Я. Запорука нашої ефективної діяльності - це насамперед чесність у роботі. URL: <http://gurt.org.ua/interviews/32691/>
50. Мінаков О. Інформаційний тероризм Кремля і відповідь України: потрібно діяти у двох напрямках. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29649171.html>
51. Наказ Про затвердження Положення про робочий час і час відпочинку водіїв колісних транспортних засобів затверджений Міністерством транспорту та зв'язку № 340 від 07. 06. 2010 р.
52. Наказ Про затвердження Правил охорони праці на автомобільному транспорті затверджений МНС України № 964 від 09. 07. 2012 р.
53. Народний тил. URL: <http://nt.org.ua/about/>
54. Нове направлення діяльності Фонду Олени Пінчук «АНТИСНІД». URL: <http://www.antiids.org/projects/afterwar.html>
55. Оптимізація волонтерської діяльності в Україні на сучасному етапі. URL: <http://www.studfiles.ru/preview/5196862/page:10/>
56. Офісна сотня допомоги українській армії. URL: https://www.facebook.com/pg/ofisna.sotnya/about/?ref=page_internal
57. Офіційний веб-сайт Української Волонтерської Служби. URL: <https://volunteer.country/>
58. Підтримай армію України. URL: https://www.facebook.com/pg/fondeam/about/?ref=page_internal
59. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1101 «Про утворення Національної служби здоров'я України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#Text>
60. Пошукові групи «Евакуація-200» вивезли з Донбасу 1736 тіл загиблих військових. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

ato/2699913-posukovi-grupi-evakuacia200- vivezli-z-donbasu-1736-til-zagiblih-vijskovih.html

61. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>

62. Проблеми розвитку соціологічної теорії. Соціальні процеси в Україні: наукові доповіді і повідомлення IV Всеукраїнської соціологічної конференції, 21 трав. 2016. С. 167-180.

63. Рябов С. Громадянське суспільство та політична культура. Україна в сучасному світі. *Конференція українських випускників програм наукового стажування у США*. 2015. С. 129–134.

64. Сай Д., Малиновська Д. Потенціал волонтерської діяльності як складової соціальної безпеки Україні. *Public Administration and Regional Development*, 2022. № 15. С. 146-171.

65. Священник в армії – це «прикордонник». Він служить для людей, які знаходяться на межі віри та безвір'я. URL: <http://www.eleos.com.ua/index.php/2016-03-09-13-52-08/news/item/1701-sviashchenykvarmiitsepohranychnyk>

66. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. 4-є видання, доп. і перероб. Київ: Алерта, 2015. 524 с.

67. Служба безпеки України запустила онлайн-сервіс із пошуку військовополонених і зниклих безвісти в умовах війни, йдеться на сторінці СБУ. URL: https://tvoemisto.tv/news/v_ukraini_zapustily_servis_iz_poshuku_viyskovopolonenyh_i_znyklyh_bezvisty_135686.html

68. Соболева-Зоркіна Катерина (упорядник) : «Зелена книга української благодійності – 2014/Асоціація благодійників України за підтримки ІАЦ «Громадський простір». Київ. 2015. с.41. URL: <https://ru.scribd.com/doc/269570052/Зелена-книга-української-благодійності-2014>

69. Сталкер Ів. Ан. Ти. Роль та місце волонтерів в сучасній «гібридній війні». Вісник економічної науки України – Вісник економічної науки України. 2015. № 27. С. 179-216.
70. Ступак І. На рахунку «Армії SOS» — більше 40 створених і переданих у війська безпілотників». URL: <http://na.mil.gov.ua/32484-na-rahunku-armiyi-sos-bilshe-40-stvorenix-i-peredanix-u-vijska-bezpilotnikiv>
71. Тинченко, Я. Ю. Ілловайськ. Екзгумація. Підсумки. *Анексія Автономної Республіки Крим і Війна на Донбасі: матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції 23 вересня 2015 р.* Київ: Національний військово-історичний музей України. 2015. С. 175–180.
72. Тохтарова І. М. Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування.* 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_5
73. Тохтарова І. М. Волонтерський рух в Україні: шляхи до розвитку громадянського суспільства як сфера соціальних відносин. *Теорія і практика державного управління і місцевого самоврядування.* 2016. № 2. С 156—161.
74. У Львові волонтери почали збирати вишиванки для людей Донбасу. URL: <http://poruch.ua/u-lvovi-volonteri-pochali-zbirati-vishivanki-dlya-lyudej-donbasu.html>
75. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>
76. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua>.
77. Характеристика основних груп волонтерів. URL: <http://www.studfiles.ua/preview/5258412/page:26/>
78. Цюман Т. П. Лекційний курс «Соціально-психологічні основи волонтерської діяльності». URL: <http://studentam.net.ua/content/viem/4246/114/>

79. Шарата Н. Діяльність громадських організацій і розвиток волонтерського руху. Миколаїв: Видавництво «МНАУ», 2015. С. 33.
80. Юрченко І. В. Становлення і розвиток волонтерського руху в Україні. 2019. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7318/1/Yurchenko_Oksana.pdf
81. Якименко Ю. Громадянське суспільство в Україні: основні характеристики. Центр Разумкова. URL: http://razumkov.org.ua/upload/yakymenko_civic_society_2004.pdf
82. Makowiec-Dąbrowska T, Gadzicka E, Siedlecka J, Szyjowska A, Viebig P, Kozak P, Bortkiewicz A. Climate conditions and work-related fatigue among professional drivers. *Int J Biometeorol.* 2019 Feb;63(2):121-128. doi: 1007/s00484-018-1643-y. Epub 2018 Nov 8. PMID: 30411249.
83. Peters S. E., Grogan H., Henderson G. M., López Gómez M. A., Martínez Maldonado M., Silva Sanhueza I., Dennerlein J. T. Working Conditions Influencing Drivers' Safety and Well-Being in the Transportation Industry: "On Board" Program. *Int J Environ Res Public Health.* 2021 Sep 28;18(19):10173.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1	7
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ ЯК ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ І ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	7
1.1. Історія волонтерського руху в Україні.....	7
1.2. Поняття та сутність волонтерського руху	16
1.3. Основні засоби та способи волонтерської допомоги	19
РОЗДІЛ 2	28
ОСНОВНІ СФЕРИ ВЗАЄМОДІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	28
2.1. Взаємодій волонтерських організацій з органами влади у медичній сфері	28
2.2. Взаємодія волонтерських організацій із органами влади у соціальній сфері.....	33
2.3. Співпраця волонтерських організацій та органів державної влади у питаннях пошуку зниклих безвісти та роботі зі звільнення полонених	43
РОЗДІЛ 3	49
СПІВПРАЦЯ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ	49
3.1. Політика співпраці волонтерського руху з органами публічної влади	49
3.2. Роль волонтерського руху у розвитку громадянського суспільства	60
3.3. Ризики діяльності волонтерського руху під час війни в Україні	66
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	78